

SANAT TARİHİ ALANINDA GÜNCEL METODOLOJİK YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR
DOÇ. DR. UĞUR DEMİRBAĞ

Sanat Tarihi Alanında Güncel Metodolojik Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. Uğur Demirbağ

İmtiyaz Sahibi
Platanus Publishing®

Editör
Doç. Dr. Uğur Demirbağ

Kapak & Mizanpaj & Sosyal Medya
Platanus Yayın Grubu

Birinci Basım
Mart, 2026

Yayımcı Sertifika No
45813

ISBN
978-625-8513-65-3

©copyright
Bu kitabın yayım hakkı Platanus Publishing'e aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Adres: Natoyolu Cad. Fahri Korutürk Mah. 157/B, 06480, Mamak,
Ankara, Türkiye.

Telefon: +90 312 390 1 118
web: www.platanuspublishing.com
e-mail: platanuskita@gmail.com

Platanus Publishing®

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1..... 5

Beşiktaş Çırağan’da Bir Dönüşüm Alanı: Saray ve Bahçesinden Şeref Stadyumu’na Stadyumdan Otele

Mehmet Çağlayan Özkurt

BÖLÜM 2..... 45

Osmanlı Kültüründe Spor ve Sembolizm: Lahanacılar-Bamyacılar Rekabetinin Mimari ve Sanatsal Temsilleri Üzerine Bir İnceleme

Banu Parlak Uğurlu

BÖLÜM 1

Beşiktaş Çırağan'da Bir Dönüşüm Alanı: Saray ve Bahçesinden Şeref Stadyumu'na Stadyumdan Otele

Mehmet Çağlayan Özkurt¹

Giriş

Çalışmamızda, Beşiktaş kıyı bandında Osmanlı Batılılaşma Dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde farklı işlevler verilen Çırağan Sarayı ve bahçelerinin dönüşümü konu edilmektedir. Söz konusu alanda ilkin Osmanlı sarayına hizmet eden eski ve yeni Çırağan sarayları, ardından Türk sporuna hizmet vermiş olan Şeref Bey Stadyumu ve son olarak da günümüzde turizm/konaklama faaliyeti gösteren Çırağan Kempinsky Otel ele alınmıştır. Konu, Boğaz hattında oldukça değerli bir konumda bulunan Çırağan semtinin salt mimari açıdan değil, kentsel ölçekteki değişimi ve dönüşümü bakımından da ele alındığında ayrıca önem taşımaktadır. Literatürde, Beşiktaş semtinin özellikle Batılılaşma Dönemi'ndeki gelişimi ile buradaki yapılar bağlamında tek tek, kayda değer birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu alanda araştırmamızda konu edinmiş olduğumuz farklı işlevdeki üç yapıyı bir arada, bütüncül ve kronolojik olarak ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla çalışmamız, özellikle İstanbul kent tarihi açısından bu eksikliği gidermek amacıyla ortaya konulmuştur. Bu bağlamda konu, tüm dengelim yöntemiyle, genelden özele ilerleyecek şekilde ele alınarak, Beşiktaş Kıyı Bandının Gelişimi, Yeni Çırağan Sarayı, Şeref Bey Stadyumu ve Kempinski Otel ana başlıkları ile bunların içerisinde yer alan alt başlıklarla şekillendirilmiş ve bir Değerlendirme-Sonuç bölümü ile tamamlanmıştır. Çalışmamız, görsel anlamda ise gravürler, haritalar ve fotoğraflar kullanılarak zenginleştirilmiştir.

İSTANBUL KENT TARİHİNDE BEŞİKTAŞ KIYI BANDININ GELİŞİMİ

Semte Genel Bir Bakış

İstanbul'un Avrupa yakasında yer alan Beşiktaş, günümüzde coğrafi ve mülki olarak doğusunda İstanbul Boğazı, kuzeyinde Sarıyer, batısında Şişli, güneyinde ise Beyoğlu ile çevrelenmekte olan bir ilçedir. Günümüzde yirmi iki mahallesi bulunan ilçenin merkezini oluşturan Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy,

¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Sanat Eğitimi Bölümü , ORCID: 0000-0001-6922-7498

Bebek gibi tarihi semtler dışındaki yerleşim alanları son kırk yıl içerisinde oluşmuştur (Çağlayan, 2020: 34-36).

Şekil 1. Günümüzde Beşiktaş İlçesi ve mahalleleri

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Besiktas_mahalleler.png

Beşiktaş, 20 ve 21. Yüzyıllarda büyük ölçüde apartmanlaşmış konutların yanı sıra çok sayıda işyerinin de bulunduğu kalabalık bir semt haline dönüşmüştür. Semt, Kadıköy ve Üsküdar'la olan deniz bağlantısı yoluyla Anadolu; Beyoğlu ve Tarihi Yarımada (Historical Peninsula) ile Boğaziçi arasındaki konumu nedeniyle de Avrupa yakasında önemli bir geçiş merkezidir (Somçağ, 1994: 164).

Osmanlı döneminde semtin Beşiktaş adını ne zaman aldığı konusunda net bir kayıt bulunmamakla birlikte, bu konuda ilginç bir bilgi Evliya Çelebi tarafından aktarılmaktadır. Buna göre: “Eski zamanda bu şehir kefare elinde iken ismine Kona Petro derlerdi. Yani ‘Taş Beşik’ demektir. Sebebi odur ki bu şehir zemini ormanlık ve ağaçlık iken Yaşka adında bir rahip burada büyük bir kilise yapar. Anılan rahip, Kudüs-i Şerif’te Hz. İsa’nın doğduğu Beytullahm adlı yerden Hz. İsa’nın bebekliğinde ilk defa yıkandığı taş tekneyi getirip bu Beşiktaş’taki kilisesine koyduğundan Rum dilinde Beşiktaş ismiyle meşhur ve mamur olmuştur. Bu rahip öldükten sonra anılan taş beşiği Herakloğlu İlyas adlı kral Ayasofya Kilisesi’nin sağ tarafındaki kata koymuştur ki hala ziyaret yeridir. Hala onun için Müslümanların dilinde bu şehre Beşiktaş derler.” Ancak, Çelebi’nin aktarmış olduğu bu görüşü doğrulayacak bir bilgiye günümüzde henüz ulaşamamıştır (Metin, 2010: 10).

Batılılaşma Dönemi

Beşiktaş, tarih boyunca en parlak dönemlerinden birini, Lale Devri’nde (1718-1730) yaşamıştır. Devrin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve

yakınları tarafından semtte yalılar ve lale bahçeleri yaptırılmıştır. Paşa tarafından Kazancıoğlu Bahçesi'ne eşi ve III. Ahmed'in kızı olan Fatma Sultan'ın kullanımı için inşa ettirilen yalı, burada tertip edilen çırağan eğlencelerinden dolayı *Çırağın Yalısı* adıyla tanınmıştır. Dönemin padişahı III. Ahmed (1703-1730) adı geçen yalıya gelerek burada eğlenceler düzenletmiş ve uzun süre kalmıştır. Aynı padişah döneminde Beşiktaş Bahçesi'ne de yeni binalar eklenmiştir. Lale Devri'yle özdeşleşmiş bir şair olan Nedim'in de Beşiktaş'ta ikamet ettiği bilinmektedir. 18. Yüzyıl'ın sonlarında III. Selim (1789-1807), Çırağan Yalısı'nı yeniden yaptırtmış ve ayrıca Melling'e, Beşiktaş Bahçesi'nde yeni dairelerin inşası emrini vermiştir. Bu dönemde, bu yapı toplulukları oldukça büyüyüp, çevreye yayıldıklarından, Beşiktaş Sahilsarayı ve Çırağan Sarayı olarak anılmaya başlamışlardır (Somçağ, 1994: 163).

Şekil 2. Carlo Bossoli tarafından yapılan ve 1840'lı yıllarda Çırağan Sarayı'nı gösteren tablo (116 x 180 cm).

Kaynak: Uğuryol, 2018, s. 6'dan.

Semt, ikinci ve bir diğer önemli gelişimini II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839), 1826'daki Vak'a-i Hayriye'den sonra sağlamıştır. Padişah, bu tarihten sonra Topkapı Sarayı'ndan çıkarak, Beşiktaş Sahilsarayı'nda oturmaya başlamış; böylelikle Beşiktaş için de yeni bir gelişim sürecinin önu açılmıştır. Bu tarihten başlayarak, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına değin tahtta bulunan yedi padişah da sürekli olarak Beşiktaş'ta ikamet etmişlerdir. Padişahların ve birçok devlet ricalinin burada ikamet etmesi neticesinde, Beşiktaş imarına ve temizliğine özen gösterilen ayrıcalıklı bir semt haline gelmiştir. II. Mahmud, Beşiktaş Sahilsarayı'nda geniş kapsamlı bir onarım yaptırmıştır. Halefi olan Sultan Abdülmecid (1839-1861) ise var olan yapıların tamamını yıktırarak, Beşiktaş Sahilsarayı'nın arsasını da kapsayan ve Dolmabahçe'ye kadar uzanan alana

Garabet Balyan tarafından kâgir bir saray inşa ettirmiştir. 1855'te tamamlanan yapının, ana binaları Dolmabahçe'de yer aldığından, yapı *Dolmabahçe Sarayı* olarak tanınmıştır. Semtin yeni yapılarla imarına Sultan Abdülaziz (1861-1876) de İstanbul'un ilk toplu konut projesi olan Akaretler adlı kâgir evleri yaptırarak katkı sağlamıştır. Aynı padişah döneminde, daha önce Sultan Abdülmecid'in yıktırdığı Çırağan Sarayı'nın arsası kuzeye doğru genişletilerek bu alana yeni bir saray daha yapılmıştır. 1871'de bitirilen yeni *Çırağan Sarayı*'nın inşası sırasında Beşiktaş Mevlevihanesi'nin arsasına da gereksinim duyulmuş olduğundan dergâh buradan kaldırılmıştır (Somçağ, 1994: 164).

II. Abdülhamid (1876-1909), 1878'de Yıldız Kasrı'na yerleşerek burayı yeni binalar ve yüksek duvarlarla korunaklı bir saray haline getirmiştir. Semt, bu dönemde 1950'lere değin çok değişmeyecek olan ana hatlarını edinmiştir. Bu dönemde Beşiktaş, bugünkü Ortabahçe Caddesi'ni izleyerek İhlamur'a doğru yol alan Beşiktaş Deresi ve yatağı Barbaros Bulvarı'nın altında kalmış olan Hasanpaşa Deresi vadileri ile bu iki vadi arasında kalan tepe ve iki derenin meydana getirdiği kıyıdaki alüvyal düzlük üzerinde yer alıyordu. Semtin, sahil hattı boyunca güneyden Dolmabahçe Sarayı ve sahilsaraylarla, kuzeyden ise Yıldız Sarayı ile sınırları belirlendiği için, semt batı ve güneybatıya doğru genişlemiştir. Sahildeki düz alanda ise semtin Beşiktaşlılar tarafından "Köyiçi" olarak adlandırılan merkezi ve çarşısı bulunuyordu. II. Abdülhamid Dönemi sonunda Köyiçi, çoğunlukla alt katı dükkân, üstü ise bekâr odası olarak işlevlendirilmiş, iki veya üç katlı, çoğu cumbalı kâgir yapılardan meydana geliyordu. Ermeni kalfalar eliyle yapılmış olan bu binaların günümüze kadar gelebilmiş olan örneklerini Ortabahçe, Köyiçi, Şehit Asım caddeleri ve Mumcu Bakkal Sokağı'nda görmek olanaklıdır. Köyiçi'nde bulunan Yedi Sekiz Hasan Paşa Fırını, Osmanlı döneminden bu yana faaliyetini kesintisiz sürdüren bir kuruluştur (Somçağ, 1994: 164).

Beşiktaş Deresi'nin güneyinde Akaretler; dere boyunca İhlamur'a doğru Türkali Mahallesi; Beşiktaş ve Hasanpaşa dereleri arasındaki tepenin yamaçlarında Abbas Ağa Camii çevresinde Abbasağa Mahallesi; tepede Yıldız Yenimahalle yer almaktadır. Hasanpaşa Deresi içinde bulunan ve tamamen ahşap evlerden meydana gelen mahalle, Cumhuriyet (Adnan Menderes) döneminde Barbaros Bulvarı açılırken ortadan kaldırılmıştır. Hasanpaşa Deresi'nin kuzey yamacında Serencebey, Çırağan Sarayı'na doğru Asariye Camii çevresinde Kılıçali, onun üzerinde Yıldız Sarayı duvarlarına yaslanan Cihannüma mahalleleri bulunmaktadır. Günümüzde Kılıçali ve Cihannüma adları unutulmaya yüz tutmuştur ve bu iki mahalleye topluca *Çırağan* denilmektedir. Merkezinde geniş bahçesiyle Serasker Rıza Paşa'nın konağının yer aldığı Yıldız Yenimahalle ve kısmen de Cihannüma mahalleleri, özellikle saray mensuplarının oturduğu, bu yüzden yüksek gelir grubuna mahsus kâgir evlerin bol bulunduğu

mahallelerdi. Yenimahalle ve Türkali Mahallesi arasında, içinde atla çift sürülebilecek kadar büyük olan Yıldız Bostanı bulunuyordu. Yıldız Sarayı'nın çevresinde Serencebey'e doğru yayılan alanda, birkaçı hâlâ mevcut olan hanım sultan konakları vardı. II. Abdülhamid tarafından Beşiktaş muhafızı olarak görevlendirilen Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın Abbasağa Mahallesi'nde, o dönem mezarlık olan Abbasağa Parkı'na bakan ahşap konağı, 1970'li yıllarda hâlâ ayakta idi. Hasanpaşa Karakolu olarak bilinen Beşiktaş Zaptiye Karakolu ise 1938-1939'da Barbaros Hayrettin Paşa türbesinin çevresi açılırken yıkılmıştır. Boğaz'ın ilk kâgir ve büyük iskelesi de I. Dünya Savaşı öncesinde Beşiktaş'ta inşa edilmiştir (Somçağ, 1994: 164).

Erken Cumhuriyet Dönemi

1938-1939 yıllarında Beşiktaş rıhtımındaki Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesi çevresindeki yapılar yıkılmış; bu alan Barbaros Parkı olarak yeniden düzenlenmiş ve 1944 yılında ise parka Barbaros anıtı eklenmiştir. 1957'de semtte Barbaros Bulvarı'nın açılması amacıyla yapılan (Menderes yıkımları olarak da bilinen) yıkımlar sırasında semtin tarihi dokusu ile kültürel mirası büyük kayıplara uğramıştır (Somçağ, 1994: 164).

YÖNETİMİN HİZMETİNDE: YENİ ÇIRAĞAN SARAYI

Tarihsel ve Mimari Özellikler

Yeni Çırağan Sarayı, Beşiktaş İlçesi'nde İstanbul Boğazı ile Çırağan Caddesi arasında yer almaktadır.

Şekil 3. Yeni Çırağan Sarayı ile Çırağan Kempinsky Otel'in uydu haritalarındaki güncel görünümü

Kaynak: <https://harita.istanbul>

Semtın tarihsel gelişiminde yukarıda kısaca değinildiği üzere, sarayın kurulduğu alanda ilk yerleşim, 17. Yüzyıl'da bölgenin *Kazancıoğlu Bahçeleri* adıyla anıldığı dönemde görülmektedir. Bölgenin natürel görünümünü beğenmiş olan IV. Murad (1623-1640), bu alanı mülk edinmiş ve kızı Kaya Sultan'ın kullanımına tahsis etmiştir. Bu gelişmeden yaklaşık olarak bir yüzyıl sonra III. Ahmed (1703-1730), buradaki mülkünü, dönemin veziriazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya hediye etmiş ve paşa da burada bir yalı inşa ettirmiştir. Birkaç yüzyıl sonra "Lale Devri" olarak adlandırılacak olan bu dönemde, Beşiktaş sahil hattı ve burada ahşap olarak yapılmış olan sahil sarayları ile bahçeler giderek gözde mekânlar haline gelmiştir. Adı geçen alan, Lale Devri gecelerinde burada ışıklı eğlenceler düzenleniyor olması nedeniyle "ışık, aydınlık veren" anlamında Farsça "Çırağan" adıyla anılmaya başlamıştır (Gülersoy, 1994: 503).

III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) ise padişahın bölgeye yeniden bir canlılık kazandırarak, burayı kız kardeşi Beyhan Sultan'ın kullanımına vermiş olduğu ve kendisinin de bir dönem burada yaşadığı görülmektedir. Padişah, kendi namına burada bağımsız bir saray yaptırmaya niyetlenmişse de dönemin siyaseten hassas ortamı nedeniyle, bunu göze alamamıştır. Böylelikle, II. Mahmud Dönemi'ne (1808-1839) gelinceye değin, var olan yapıların kısmen onarılması kısmen de bu yapılara yeni köşk ve pavyonların eklenmesiyle varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır (Gülersoy, 1994: 503).

II. Mahmud ise Çırağan'a ek bir bina yaptırmış; burada sürekli olarak yaşayabileceği bir saray yaptırma isteğiyle, var olan binaları yıktırması ve bunların yerine, dönem gravürlerinden anlaşıldığı kadarıyla, ahşap-kâgır malzemeden, Batılı görünümde, Neoklasik üslupta yeni bir saray inşa ettirmiştir (Cezar, 1995: 81). Dönemin Ebniye-i Hassa Müdürü, Mimar Abdülhalim Bey tarafından tasarlanmış olan bu yapıya Sultan Abdülmecid 1840'ta taşınmış (Cezar, 2002: 552) ve saltanatının ilk yıllarındaki resmi merasimler de burada gerçekleştirilmiştir. Batı müziği esaslı sarayın ilk orkestrası durumundaki Muzika-i Hümayun'un da yine burada kurulduğu bilinmektedir. Sultan Abdülmecid, yeni inşa edilmiş olan Dolmabahçe Sarayı'na ise 1856'daki Kırım Savaşı'ndan sonra geçecektir (Gülersoy, 1994: 504). Dolmabahçe Sarayı'nın 1842-1853 yılları arasında inşa edilip tamamlanmasından sonra Eski Çırağan Sarayı zamanla gözden düşmüş, eski önemini yitirmiş ve sonunda da terk edilerek, yerinde yine kâgır bir saray yaptırılmak amacıyla 1859-1860 yıllarında tamamiyle yıktırılmıştır (Ertuğrul, 1993: 304).

Aynı yerde yine aynı adla inşa edilmiş olan *Yeni Çırağan Sarayı*, İstanbul Boğazı'na koşut gelişen, yükseltilmiş bir bodrum üzerine iki katlı, yaklaşık 25 m. yüksekliğinde bir dikdörtgenler prizması görünümündedir. Saray, sade ve kolay okunabilir bir plan şeması ile dış görünüme sahiptir. Batur'a göre, tasarımda geleneksel üç sofalı plan şeması başarılı bir geometriyle ele alınarak, planla ve

cephe arasında başarılı bir uyum yakalanmıştır. Tasarımda ayrıca klasik bir eğilim olarak aksiyal ve simetrik bir kurgu dikkat çekmektedir (Batur, 1994: 505). Sarayın mimarı Sarkis Balyan’dır (Cezar, 2002: 553).

Şekil 4. Yeni Çırağan Sarayı ile Çırağan Kempinsky Otel’in deniz yönünden görünümü
Fotoğraf: Mehmet Çağlayan Özkurt, Haziran 2015

Saray, yapım tekniği ve malzeme açısından ise bütünüyle kâgir olarak, bodrum katında kesme taşla kaplı moloz taş, katlarda kesme taş, içteyse tuğlayla inşa edilmiştir. İnşaatın demir-çelik işlerinin, Antranik ve Agop ustalar tarafından yapıldığı bilinmektedir (Batur, 1994: 505). Selman Can tarafından Osmanlı arşivlerinden sağlanan bilgilere göre, sarayın inşasında kullanılan malzemeler değişik merkez ve yörelerden getirilmiştir. Gerek yurt içinden gerekse yurtdışından temin edilen inşa malzemeleri için oldukça titiz ve dikkatli davranıldığı anlaşılmaktadır (Can, 1997: 20).

Yeni Çırağan Sarayı, dış görünümü olarak ise Batılı tarzda Neoklasik ve Neogotik biçemlerin bir arada ele alındığı Eklektik (Seçmeci) bir üsluba sahiptir. Yapının henüz yangın geçirmeden önce çekilmiş olan fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla, iç kurgusunda ise Oryantalist bir tasarım eğilimi dikkat çekmektedir. Turgut Saner, bu durumu Stuttgart yakınlarında Württemberg Kralı I. Wilhelm adına tasarlanmış olan Oryantalist Wilhelma Sarayı’ndan esinlenildiği düşüncesiyle açıklamaktadır (Saner, 1993: 138 ve Saner, 1998: 57).

Şekil 5. Yeni Çırağan Sarayı'nın yan cepheden görünümü
Fotoğraf: Mehmet Çağlayan Özkurt, Haziran 2015

Sultan Abdülmecid'in vefatı sebebiyle ertelenmiş olan Boğaz'da yeni saray inşası projesi, Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışıyla birlikte yeniden ele alınmış ve inşaat işlerini yürütmek görevi Sarkis ve Agop Balyan'a verilmiştir. Yukarıda da kısaca değinildiği üzere, yeni sarayın plan şemasına göre, kullanılacak olan arsanın ortasında kalan Beşiktaş Mevlevihanesi'nin yıkılarak, Maçka'da yapılacak olan yeni bir binaya nakledilmesine karar verilmiş ve bunun uygulanmasından sonra da yeni sarayın inşaa faaliyetlerine başlanabilmiştir (Ertuğrul, 1993: 304-305). İmparatorluğun mali bir buhrandan geçmekte olduğu zor bir süreçte, 20 Ocak 1863 tarihinde inşasına başlanan yeni Çırağan Sarayı'nda inşaat faaliyetleri bir dönem yeterli mali kaynağın sağlanamaması ve eşzamanlı olarak Boğaz'ın diğer yakasında Beylerbeyi Sarayı inşasının da yürütülüyor olması nedeniyle sekteye uğramıştır. İnşaatın sürdürülüp tamamlanabilmesi amacıyla 1865 yılı sonlarında, Hoca Paşa ve Çağaloğlu yangınzedeleri için oluşturulan yardım sandığından Sultan Abdülaziz'in emriyle, aylık 500 Kесе Altın'ın ayrılması yönünde karar alınmış olması oldukça dikkat çekici bir tedbirdir (Can, 1997: 17-18).² İnşaa çalışmalarının uzayıp gitmesi ve inşaatın bir an önce tamamlanabilmesi amacıyla, ek bazı teşviklerin de sağlandığı görülmektedir. Bunların en önemlilerinden biri: 7 Şubat 1870'de Harbiye Reisi Mahmud Paşa tarafından, inşaat faaliyetlerini organize eden Sarkis Bey ve Agop Efendilere, işin bir an önce tamamlanabilmesi amacıyla ve sarayın 1870

² Can, bu bilgiyi Ahmed Lütfi Efendi Tarihi, Yay. Münir Aktepe, C. X, s. 145-146'dan aktarmaktadır.

Kasım'ına değin eksiksiz olarak teslimi koşuluyla, kendilerine 240.000 Osmanlı Lirası verileceğinin bildirilmiş olmasıdır. Ayrıca inşaat tamamlanıncaya değin, vaat edilen bu ödemeden başka herhangi bir para talebinde bulunulmayacaktır. Ancak, alınan tüm bu mali önlemlere rağmen inşaatın tamamlanabilmesi, hedeflenenden yaklaşık on ay sonra, 27 Eylül 1871'de sağlanabilmiştir (Can, 1997: 16).

Şekil 6. Yeni Çırağan Sarayı cephe detayı
Fotoğraf: Mehmet Çağlayan Özkurt, Haziran 2015

Özellikle Kırım Savaşı'nın neden olduğu ekonomik bunalım nedeniyle, oldukça sorunlu bir şekilde sürdürülmüş olan sarayın inşası sırasında, genellikle faizle borçlanma yöntemi tercih edilmiş ve buna karşılık da vilayet vergileri bile ipotek edilmiştir. Alınan borçların geri ödemesi süreci saray inşaatı tamamlandıktan on yıl sonrasına kadar devam etmiştir. Müteahhitler Sarkis Balyan ve Nersisyan Kirkor ile kimi esnaf ve amelenin tüm ödemeleri, II. Abdülhamid Dönemi'ne kadar sarkmıştır. Uzun bir süreçte, alınan borçların faizleriyle birlikte artması, sarayın asıl değerinin çok üzerinde bir maliyetle inşa edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle inşaatın planlanandan çok daha uzun sürmesinden dolayı, bir an önce bitirilebilmesi amacıyla inşaatın son dönemlerinde yoğun bir borçlanmaya gidildiği görülmektedir. 27 Eylül 1871'de yapının dış duvarları dışında bütün işleri tamamlanmış olmasına rağmen, birçok ödemesi halen yapılamamıştır (Can, 1997: 17). 22 Temmuz 1871 tarihinde, inşaatı hızlandırıp tamamlayabilmek adına Mösyö Kamara Petraki, Mösyö Flado ve Şişmanoğlu Yevani Efendi'den, bir yıl içerisinde geri ödemesinin yapılacağı vaadiyle, aylık %1 faizle 125.000 Lira temin edilmiştir. Aydın Vilayeti koyun vergisi, Ankara ve Kastamonu vilayetlerinin de koyun vergisi hariç tüm gelirleri,

alınan borca karşılık olarak gösterilmiştir. 1872 yılı Ağustos ayı sonuna kadar ödemeler yapılmazsa, geçen günler için de %1 faiz daha uygulanacaktır.³ Ayrıca Mösyö Kamara'dan 1871 yılı Temmuz ayının 15'inden, Aralık ayının 15'ine kadar ayda 16.666 Lira 66 Kuruş olmak üzere senelik %12 faizle 100.000 Lira daha borç alınmıştır (Can, 1997: 18).⁴ Bununla da kalmayıp, 14 Ekim 1871'de Mısırlızaade Bağıos Bey'den 175.000 Lira borç alınmış ve bu miktarın Bağıos Bey tarafından yedi ay içerisinde her ay 25.000 Lira şeklinde ödeneceği belirtilmiştir. 1882 Ağustos ayına kadar yıllık %12 faizle geri ödemesi yapılacak ve vade sonunda anapara veya faizinden ödenmeyen miktar için de ayrıca %12 faiz uygulanacaktır (Can, 1997: 18).⁵

II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla birlikte, Sultan Abdülaziz Dönemi'nden kalan ödemelerin kontrol edilmesi amacıyla 1880'de bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun oluşturulmasında saray inşasında çalışan işçilerin, kimi esnafın alacaklarını tahsil edememeleri nedeniyle sık sık yaptıkları başvuruların ve müteahhit Nersisyan Kirkor'un büyük miktarda alacağının kaldığı gerekçesiyle Hazine'ye sunmuş olduğu dilekçelerin önemli bir etkisi olmuştur. Müteahhit, 16 Ekim 1880 tarihli dilekçesinde, 1871 yılından kalan 24.009.522 Kuruş alacağının dokuz yıldır ödenmemesi nedeniyle kendi borçlarını da ödeyemez hale gelerek ticari saygınlığını yitirdiğinden söz etmektedir (Can, 1997: 18-19).⁶ Bütün bu yakınmalar üzerine, Hazine eliyle bir heyet kurulup gerekli incelemelerin yapılmasına 1880 yılı sonlarında başlanabilmiştir. Saray inşaatının başlangıç tarihi olan 20 Ocak 1863'ten, tamamlandığı 27 Eylül 1871'e kadar yapılan harcamalarla ilgili olarak tutulan bütün defter ve kayıtlar incelenerek ne kadar masrafla yapıldığı, yapılan ödemelerin miktarı ve kimlere ait olduğu konusunda hazırlanan rapor 8 Nisan 1881'de tamamlanmıştır. Bu inceleme, sarayın bütün giderlerini, başlangıç ve bitiş tarihini tam olarak ortaya koymaktadır. Buna göre, Çırağan Sarayı'nın maliyeti toplam olarak 2.250.000 Altın civarındadır.⁷ Bu miktara sarayın inşa süresi içerisinde yapılan diğer binalar ve alınan borçların faizleri -ki bu borçlar zamanında ödenemediğinden dolayı oldukça da artmıştır- dâhildir (Can, 1997: 19-20).

Sultan Abdülaziz, büyük ekonomik güçlükler içerisinde, büyük zorluklarla inşası tamamlanan Yeni Çırağan Sarayı'na geçtikten kısa bir süre sonra sarayın rutubetli olduğu gerekçesiyle buradan ayrılmış ve Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür. Halefi II. Abdülhamid ise (1876-1909) göreve geldiğinde sarayı,

³ İradî Dâhiliye, No: 44216.

⁴ Can, bu bilgiyi MSA (D) No: 3024'ten aktarmaktadır.

⁵ Can, bu bilgiyi İradî Dâhiliye No: 44483'ten aktarmaktadır.

⁶ Can, bu bilgiyi MSA (E) No: 2/1496'dan aktarmaktadır.

⁷ Y.MTV. D. No: 6, S. No: 5. Pars Tuğlacı ise sarayın yapımına 1864'te başlanıp, 1871'de bitirildiğini ve 5.000.000 Osmanlı Altını harcadığını öne sürmektedir. Bkz. (Tuğlacı, 1993: 318).

Osmanlı tahtında çok kısa bir süre kalmış olan ağabeyi V. Murad'ın kullanımına vermiş ve böylece saray, eski padişahın 1904'teki vefatına değin, yirmi sekiz yıl boyunca onun ve ailesinin kullanımında kalmıştır (Ertuğrul, 1993: 304-305).

1908'de İttihatçılar tarafından ilan edilen II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey, parlamentonun faaliyetlerine başladığı Ayasofya'daki adliye binasının (ilk Darülfünun-u Osmanî binası) yetersizliği nedeniyle, Sultan V. Mehmed Reşad'tan, Çırağan Sarayı'nı kullanmak üzere izin almıştır. 3 Kasım 1909'da Meclis-i Mebusan'ın nakledildiği Çırağan Sarayı mabeyn binası, bu açılıştan sadece iki ay dört gün sonra, 1910 yılı Ocak ayında, elektrik kontağından çıktığı sonucuna varılan bir yangın geçirmiştir (Gülersoy, 1994: 505). Yangın, binayla birlikte değerli bir kültür hazinesinin⁸ yanı sıra yakın tarihi aydınlatabilecek çeşitli belgelerle, burada arşivlenmekte olan jurnallerin de yok olmasına neden olmuştur (Ertuğrul, 1993: 305).

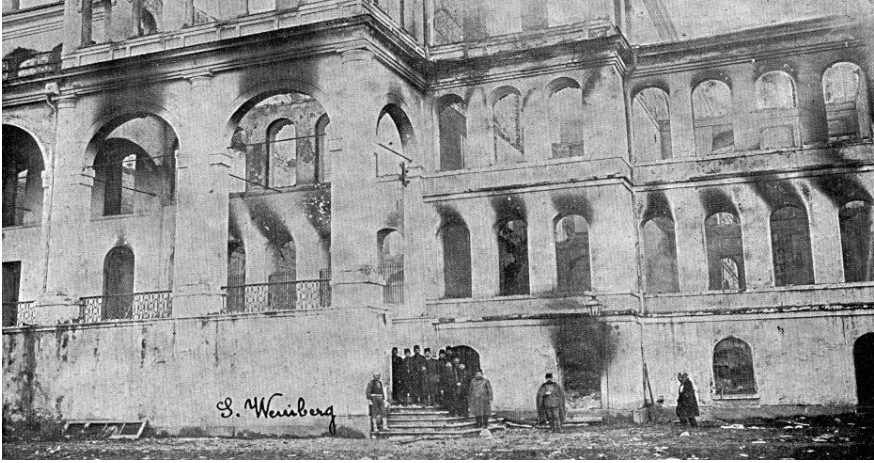
Şekil 7. Yeni Çırağan Sarayı'nın geçirdiği yangın sırasında çekilmiş olan bir fotoğrafı
Kaynak:

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1ra%C4%9Fan_Saray%C4%B1#/media/Dosya:Ciragan_Palace_fire_1909.JPG

Geçirdiği büyük yangın sonucu bütünüyle kullanılamaz hale gelen Çırağan Sarayı'nın onarımı düşünülmeyişi için yapı harabe halinde bırakılmış, içindeki değerli eşyalar diğer saraylara nakledilmiştir. Bu esnada sarayın bahçesinde

⁸ Pars Tuğlacı, sarayın, Meclis-i Mebusan'a tahsis edildiğine dair padişahın 10 Eylül 1909 tarihli onayından sonra, sarayın yeni işlevine uygun gerekli düzenlemeler yapıldığını ve ayrıca Yıldız Sarayı'nın en değerli eşyaları ile II. Abdülhamid'in Rembrant, Ayvazovski gibi ressamların eserlerinden oluşan tablo koleksiyonunun buraya getirildiği bilgisini vermektedir. Bkz. (Tuğlacı, 1993: 320).

bulunan iki adet aslan heykeli de Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesine götürülmüştür.⁹ (Uğuryol, 2018: 8).

Şekil 8. Yeni Çırağan Sarayı'nın geçirdiği yangın sonrasında çekilmiş olan bir fotoğrafı
Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşı sırasında, sarayın otel olarak yeniden işlevlendirilmesi amacıyla İngiliz işinsanı Wolford, başkente bir mühendis yollayarak burada bir yerinde inceleme yaptırmıştır. Buna göre yangın sonrası saray kalıntısının rihtim ve duvarlarının sağlam olduğu ve duvarlarında herhangi bir kaymanın olmadığı tespitinde bulunulmuştur. Ancak bu incelemeden kısa bir süre sonra, önce Wolford'un ölümü, ardından ise I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu proje hayata geçirilememiştir (Tuğlacı, 1993: 334).

Cumhuriyet Dönemi'nde, 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılarak Osmanlı hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılması sonucu, sarayların boşaltılması yönünde de karar alınmış ve verilen kısa sürede V. Murad'ın aile fertlerinin kullanımında olan diğer altı binadaki antika eşyalar satılarak tüm yapılar boşaltılmıştır. Tahliyeler sonrası, Beşiktaş yönündeki ilk bina yani Feriye Sarayları'nın ilki, önce bir ilkokula sonra İETT idaresinin kullanımına verilmiştir. Sarayın harem binası, kız lisesine dönüştürülmüştür. Yanmış saray binasından sonraki yaverler binası, Yüksek Denizcilik Okulu, sonraki yapıysa Galatasaray Lisesi ilk kısmı, onun yanındaki Beşiktaş Ortaokulu, son bina ise Kabataş Erkek Lisesi olarak işlevlendirilmiştir (Gülersoy, 1994: 505).

Sarayın konumlanmış olduğu sahil şeridi 1987'den sonra revize edilmiştir. Uzun yıllar metruk halde kalan ve bahçesi Şeref Stadyumu olarak kullanılan

⁹ Uğuryol, bu bilgiyi BOA, Y.MTV, Dosya: 51, Gömlek: 18'ten aktarmaktadır.

saray için uluslararası bir ihale açılarak, hünkâr bahçesine bir otel binası inşa edilmiş ve yanmış haldeki hünkâr dairesinin içi de betonarme olarak yeniden yapılmıştır (Gülersoy, 1994: 505). Saray günümüzde de, Alman turizm-konaklama şirketi Kempinski tarafından işletilmekte olan beş yıldızlı, modern bir otel olarak kullanılmaktadır. Ortaköy yönündeki Feriye binaları ise Kabataş Lisesi'nin kullanımındadır.

Yeni Çırağan Sarayı, inşasından, büyük bir yangınla ortadan kalkana değin, Osmanlı siyaset ve iktisat tarihi açısından, bu çalışmanın kapsamını oldukça aşan önemli olaylara tanıklık etmiştir.

Saray Bahçesinin Mekânsal ve İşlevsel Özellikleri

Osmanlı'da güç ve görkemin bir göstergesi olarak kabul gören saray, dönemin mimarlık ve yapı teknolojilerinin tüm olanaklarının kullanıldığı seçkin yapılar olmuştur. Saray yapılarına gösterilen özenin saray bahçelerinde de sürdürüldüğü görülmektedir. Bahçelerin tasarımında özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik olarak ilişkide olduğu yabancı ülkelerin etkileri izlenmektedir. Bununla birlikte, genel olarak değerlendirildiğinde Osmanlı saray bahçelerinin biçimlenişinde hem Doğu hem de Batı dünyasının kimi prensiplerinin bazen doğrudan alınarak bazen de bunların yeniden yorumlanması yoluyla, Osmanlı'ya özgü bir bahçe tasarım modasının geliştirilmiş olduğu söylenebilir (Uğuryol, 2018: 2).

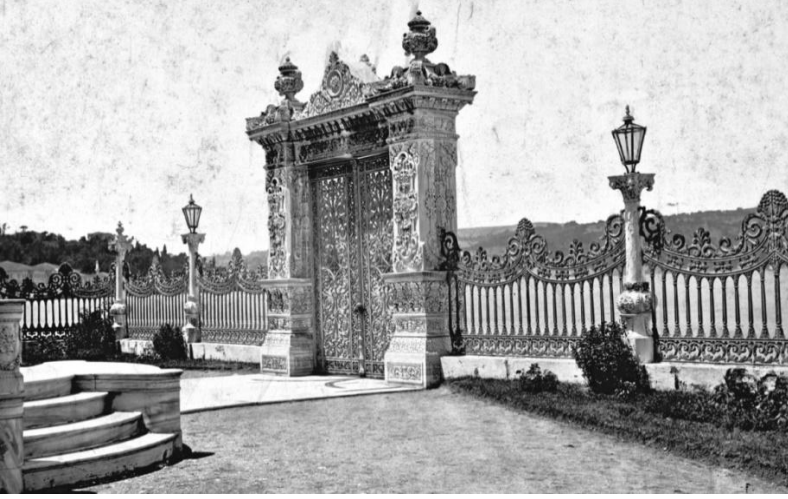
Geleneksel Türk bahçe tasarımı, anlayış ve kurgu anlamında estetik ile işlevin bir arada kullanıldığı mekânlar olarak ele alınmıştır. Söz konusu tasarım ilkesi hem geleneksel konut mimarisinde hem de saray bahçelerinde aynı şekilde ele alınan bir yaklaşım olmuştur. Tıpkı konutta uygulandığı gibi, saray bahçelerinde de çiçek bahçeleri ile birlikte meyvelik, Gülhane ve bostanlar düzenlenmiştir. Av alanları için de ayrıca koruluklara yer verilmiştir. Osmanlının, saray mimarisi ve bunların bahçe tasarımlarına karşı gösterdiği ilgi ilk olarak, Batılılaşma faaliyetlerinin temellerinin atılmış olduğu Lale Devri ile başlamıştır. Bu dönem kısa sürmüş olsa da güzel sanatlar ve peyzaj açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Başta devrin padişahı III. Ahmed olmak üzere devlet ileri gelenleri ile varşılların, Kâğıthane Vadisi'nden başlayarak, Haliç ve Boğaz hattına yaptırmış oldukları sahilsarayı, saray, köşk ve yalıların bahçe ve koruları ile başkent bu dönemde bir "bahçe ve su şehri" görüntüsü elde etmiştir. Bu dönemde küçük ölçekli bahçelerde saf, geleneksel Türk bahçe tasarımları sürdürülürken, devlet adamlarına ait daha büyük ölçekli konutların bahçelerinde ise yabancı etkiler daha hissedilir hale gelmiştir. Söz konusu dönemdeki Avrupa'da Rönesans ve Barok bahçe modası yerini İngiliz natüralist bahçelerine terk ederken, Türk bahçesi Barok bahçe tasarımlarının etkisindeydi. 18. Yüzyıl'a değin saray bahçeleri kendilerine özgü Türk karakterini kısmen de olsa korumuştur. Bununla birlikte 19. Yüzyıl'a gelindiğinde ise Batılı etkilerin devlet

adamlarının tercihleri sonucu daha baskın hale gelmiş olduğu gözlenmektedir (Mutlu, 2006: 31).

Eski ve Yeni Çırağan Sarayı'nın inşa edildiği 19. Yüzyıl, Batı etkisiyle Osmanlı topraklarına giren Barok ve Ampir üsluplarının Osmanlı bahçelerinde belirgin bir değişimi başlattığı bir dönemdir. Saray bahçeleri, Avrupa'dan davet edilen bahçıvanlar eliyle Batılı tarzda biçimlendirilmeye başlanmıştır (Evyapan, 1974: 46). Bu durumla birlikte, daha önce egemen olan “bahçenin binadan önce geldiği anlayış” değişmeye ve en gözle görülür özelliği “yaşanırılık” olan bahçe artık bu özelliğini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde yine, bahçelerin bu yeni biçimlenişlerinde çoğu taş ve metalden yapılmış olan hayvan heykelleri ile vazolar, döküm demir malzemedan bezemeli bahçe kapıları, kamariye vb. oturma elemanları gibi Batılı tarzda bahçe elemanlarının kullanımında da bir artış gözlemlenmektedir. Bu dönemle birlikte saray bahçelerindeki su unsuru kullanımının da farklı bir boyuta taşındığı görülür. Daha önce İslam kültüründe durgun suya kirli olarak yaklaşılması sebebiyle akmakta olan suyun yeğlendiği, bahçelerde suyun bir yalaktan ötekine aktığı selsebilller ve ortasındaki fiskiye yoluyla suyun kademeli olarak aktığı havuzlar gibi hareketli su elemanlarının yerlerini geniş ve durgun yüzeyli havuzlar almıştır (Evyapan 1995: 16). Yine de tüm bu Batılı tarzdaki eğilimlere rağmen, bu bahçe tasarımı uygulamalarının çok rijit bir şekilde uygulanmadığı ve tarhların yalın bırakıldığı, bahçelerin yer yer ağaçlar ile gölgelenerek formel düzenlemelere gidildiği, Osmanlıya özgü bir bahçe yorumunun ortaya konulduğu gözlenmektedir (Evyapan, 1974: 48 ve Uğuryol, 2018: 3-4).

Osmanlı saray bahçeleri hakkındaki bu genel bilgilerden sonra, konumuz kapsamında esas olarak ele aldığımız Çırağan Sarayı bahçelerinden söz edecek olursak: Yeni Çırağan Sarayı'nın bahçesinden günümüze yalnızca birkaç mimari eleman kalmıştır. Hem eski hem de yeni Çırağan Sarayı'nın bahçeleri, Batılı tarzda bahçe tasarımlarının Osmanlı'da uygulanmış olan ilk örneklerinden olması sebebiyle önemlidir. Ancak bahçenin tasarım özellikleri ve mimari elemanlarına dair bilgiler arşiv belgeleriyle sınırlı kalmıştır (Uğuryol, 2018: 2).

19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Sultan Abdülaziz Dönemi'nde tamamlanan yeni Çırağan Sarayı'nın geniş bahçeleri, eski Çırağan Sarayı'nda da olduğu üzere, kara yönünde yüksek duvarlar, Boğaz yönünde ise parmaklıklar ile çevrelenmiştir. Saraya ait dört tören kapısı vardır. Bu kapılardan kara yönünde bulunmakta olan ikisi *Saltanat Kapısı* ve *Vâlide Sultan Kapısı*, deniz yönünde olan diğer ikisi ise *Koltuk Kapısı* adıyla tek bir şekilde isimlendirilmiştir. Yeni Çırağan Sarayı'nın deniz ve kara yönünde bulunan dökme demir malzemedan, gösterişli bezemelere sahip kapıları, saltanatın gücünü halka hissettirecek olan mimari elemanlar olarak tasarlanmıştır (Uğuryol, 2018: 7).

Şekil 9. Yeni Çırağan Sarayı'nın deniz yönünde bulunan ve *Koltuk Kapısı* olarak isimlendirilen kapılarından biri.

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Şekil 10. Yeni Çırağan Sarayı'nın cadde yönünde bulunan tören kapılarının detay.

Fotoğraf: Mehmet Çağlayan Özkurt, Haziran 2015

Boğaz yönünde Çırağan Sarayı'nın ana yapısının etrafında bahçeler yer almaktadır. Mabeyn Dairesi tarafında Selamlık Bahçesi, Valide Dairesi tarafında Harem Bahçesi, Yatak Dairesi'nin sahil tarafında Sahil Ön Bahçe ve mermer kaplı bir rıhtım, Yatak Dairesi'nin kara tarafında ise diğer bir bahçe bulunmaktadır. Bunların dışında Çırağan Saray'ının Ağalar Dairesi etrafında geniş bir bahçe daha bulunmaktadır (Uğuryol, 2018: 7).

Yeni Çırağan Sarayı inşa edilirken Mabeyn Bahçesi de yeniden düzenlenmiştir. Malta ve Çadır köşklerinin inşası sırasında Yıldız Kasrı onarımından geçirilmiş; yeni ahır binalarının inşası ile birçok yol ve set çalışması yapılmıştır (Can, 1997: 28). Bu sırada ayrıca Beşiktaş-Ortaköy yolu üzerinde bulunan ahşap köprü yerine de günümüzde mevcut olan kâgır köprü yapılmıştır. Bu köprü, daha çok yalılarda kullanılan ve bu yapıları üst bölümlerindeki bahçelere ulaştıran köprülerin günümüze değin ulaşabilmiş tek örneğidir (Uğuryol, 2018: 7).

Şekil 11. Beşiktaş-Ortaköy yolu üzerinde bulunan ve Çırağan Sarayı’ndan üst bölümlerdeki bahçelere ulaşımı sağlayan köprü.
Fotoğraf: Mehmet Çağlayan Özkurt, Haziran 2015

Sultan Abdülmecid, saltanatının son yıllarında bahçeye konulmak üzere İngiltere’den bir limonluk sipariş ettirmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun bu dönemde yaşamakta olduğu ekonomik kriz nedeniyle tüm inşaa faaliyetlerine ara verilmesi ve sultanın vefatı sonucu limonluk İngiltere’de unutulmuştur. Bu durum İngiliz tüccar Peill’in alacaklarından dolayı Osmanlı Devleti’ne başvurmasıyla ortaya çıkmış ve gerekli işlemler yapılarak 13 Haziran 1864’te söz konusu limonluk İstanbul’a getirilmiştir. Ağustos 1864’te kurulmasına başlanılan limonluk sekiz ay içerisinde tamamlanmıştır. Arşiv bilgilerinden sarayın müteahhitlerinden olan Kırkor Kalfa eliyle 22 Mayıs 1872’de limonluğun yanına bir de kuşluğun yapıldığı anlaşılmaktadır (Can, 1997: 28-29). Ancak Çırağan Sarayı inşaatının bitirilmesinden iki sene sonra, 6 Şubat 1873’de söz konusu limonluk sökülerek Mabeyn Bahçesi’ne yerleştirilmiş, yerine de “Çini Köşk” adı verilen bir köşk yapılmıştır. Halk arasında camlarının kalitesinden dolayı “Billur Köşk” adıyla anılmaya başlayan limonluk ile ilgili o tarihlerde İstanbul’da

bulunmuş olan bir Rus yazarı şu bilgileri vermektedir: “Çırağan Sarayında evvelce tıpkı Londra Billur Sarayı gibi billurdan bir limonluk yapılmış ve içine binlerce öter kuş salıverilmişti. Ancak Sultan Aziz kuşların fazla gürültüsünden ve limonluğun güneş hararetiyle pek fazla ısınmasından rahatsız olarak Billur Köşkü yıktırmıştır” (Şehsuvaroğlu, 1954: 23 ve Uğuryol, 2018: 7-8).

Osmanlı Arşivi’nden sağlanan kimi belgelerde Çırağan Sarayı bahçesinde kuşluk, ceylanhane, arslanhane gibi yapıların olduğunun bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁰ Bu durum hayvanlara karşı ilgisi olan Sultan Abdülaziz’in Çırağan Sarayı bahçelerinde küçük bir hayvanat bahçesi oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca sarayın bahçelerinin tasarımı bazılarında köprüler olan,¹¹ bir tanesi ise kayalık havuzu olarak adlandırılan¹² havuzlar yapılmış¹³ ve aslan heykelleri kullanılmıştır (Uğuryol, 2018: 8).

Yazılı kaynaklar dışında Çırağan Sarayı’nın bahçelerini gösteren birkaç fotoğraftan da önemli bilgiler edinilmektedir. Bu fotoğraflarda selamlık bahçesinde amorf biçimli durgun suya sahip bir havuz, genişliği 1-2 m arasında çakıl taşları ile döşeli hafif eğimli yürüyüş yollarının olduğu görülmektedir (Uğuryol, 2018: 8).

Tüm bu kaynaklar Çırağan Sarayı’nın sahildeki yapıların çevresinde daha çok formel bahçelerdeki gibi çiçek tarhlarına, informal bahçelerdeki gibi durgun havuzlara sahip olduğunu göstermektedir. Çırağan Sarayı’nın bir dış bahçesi olan Mabeyn bahçesinde sera, limonluk kullanımı ve oluşturulduğu bilinen hayvan kafeslerinin varlığı, tasarımı doğal arazi kullanımı ile oluşan naturalistik tarzıyla sarayın bahçelerinin eklektik bir özelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır (Uğuryol, 2018: 8).

SARAY BAHÇESİNİN KAMU KULLANIMINA AÇILMASI SÜRECİ: SPORUN HİZMETİNDE ŞEREF BEY STADYUMU

Kuruluşu ve Mekânsal Özellikleri

Stadyumun bulunduğu alan Çırağan Sarayı’nın bahçesi durumundaydı. 1910 yılı Ocak ayında geçirdiği yangın sonucunda bütünüyle kullanılamaz hale gelen sarayın sadece ana binası değil bahçesi de uzun yıllar kaderine terk edilerek bakımsız bir halde bırakılmıştır. Beşiktaş Jimnastik Kulübü yöneticilerinden olan ve kısa adıyla Şeref Bey olarak bilinen Ahmed Şerafeddin Bey, saray yıkıntısının yanında bulunan bu alanı, kulüp için bir stadyum olarak değerlendirmek amacıyla 1932 yılında girişimde bulunmuştur. Bu tarihte Beşiktaş Kulübü fahri başkanı

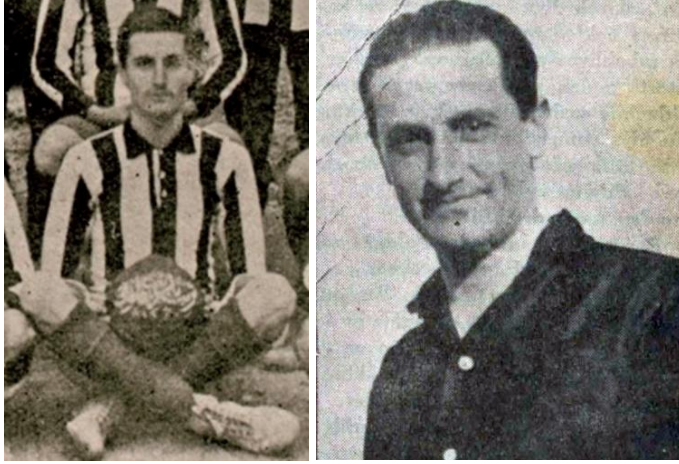
¹⁰ Uğuryol, bu bilgiyi BOA, HH.d, Defter: 856; BOA, HH.d, Defter: 18157; BOA, HH.d, Defter: 18145; BOA, HH.d, Defter: 20887’den aktarmaktadır.

¹¹ Uğuryol, bu bilgiyi BOA, HH.d, Defter: 18146’dan aktarmaktadır.

¹² Uğuryol, bu bilgiyi BOA, HH.d, Defter: 20891’den aktarmaktadır.

¹³ Uğuryol, bu bilgiyi BOA.İ.DH. 543/37798’den aktarmaktadır.

bulunan Recep Bey'in de (Peker) hükümet nezdindeki girişimleriyle bu araziyi Milli Emlak İdaresi'nden kiralamayı başarmıştı. Şeref Bey, yakalandığı kanser hastalığının büyük zorluklarına rağmen birçok kez Ankara'ya giderek bu konuyla ilgilenmiş; bu arada hastalığı da hızla ilerlemiş ve Beşiktaş Kulübü'ne kazandırdığı stadın açılışını göremeden hayatını kaybetmiştir (Atabeyoğlu, 1994: 162).

Şekil 12. Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün sembol isimlerinden Ahmed Şerafeddin Bey'in (Şeref Bey) iki farklı dönemde çekilmiş olan fotoğrafı. Solda: Futbolculuk günlerinde, 1911, sağda: 27 Mayıs 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanmış olan bir fotoğrafı.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeref_Bey

11 Ocak 1933 tarihinde temeli atılan stadyumun hafriyat işlerinde Beşiktaşlı yönetici ve sporcular da bilfiil çalışmışlardır. 110 x 75 m. ebatlarındaki futbol sahasının cadde yönündeki yüksek duvarı önüne tribünler yapılmış, deniz tarafındaki alçak duvarın önüne ise birkaç basamaktan oluşan açık tribün kurulmuştur. Selamlık Bahçesi'nde yapılan toprak saha nedeniyle bahçede bulunan havuzlar doldurulmuş, bitkiler kaldırılmıştır (Uğuryol, 2018: 8).

Şekil 13. Şeref Stadyumu'nun açılış töreniyle ilgili bir gazete haberi.
Kaynak: X'te @igdir1903 hesabı. Paylaşım Tarihi: 8 Ocak 2026

Beşiktaşlılar bu stada, onu hayatını ortaya koyarak kulübe kazandıran Şeref Bey'in anısına *Şeref Stadyumu* adını vermişlerdir. Bu stadyumda, 1947'de Dolmabahçe'deki İnönü Stadyumu açılana değin birçok çok lig maçı yanında yabancı maçlar da oynanmıştır. 1947 tarihinden sonra Beşiktaş Kulübü'nün antrenman sahası olarak kullanılmaya başlanan Şeref Stadyumu'nda amatör küme maçları da oynanmıştır. 1987'de Çırağan Sarayı'nın otele dönüştürülmesi kararının alınmasından sonra, stadyum Beşiktaş Kulübü'nden geri alınmış ve böylece tarihe karışmış, bulunduğu alana ise Çırağan-Kempinski Oteli inşa edilmiştir (Atabeyoğlu, 1994: 162).

Şekil 14. Çırağan Sarayı bahçelerinin Şeref Bey Stadyumu olarak kullanıldığı dönemlerde çekilmiş olan bir hava fotoğrafı

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Çırağan Sarayı bahçesinin Şeref Stadyumu olarak kullanıldığı dönemi gösteren fotoğraflar, bahçelerin o dönemdeki görünümüne ilişkin bazı bilgiler sağlamaktadır. Bu fotoğraflarda Harem Bahçesi, Yatak Dairesi'nin sahil tarafında bulunan sahil ön bahçesi ile rıhtımın harap vaziyette olduğu, Yatak Dairesi'nin kara tarafında bulunan bahçede bir kayalı havuzun, Selamlık Dairesi'nin kara tarafında dikdörtgen forma sahip, birkaç sıra basamakları olan bir diğer havuzun bulunduğu, bahçe kapıları ile duvarların korunduğu görülmektedir (Uğuryol, 2018: 8-9).

Çırağan Sarayı Mabeyn Bahçesi ise, Beşiktaş-Ortaköy yolu ile Çırağan Sarayı sahil kompleksinden ayrılması, Yıldız Sarayı'nın dış bahçesi olması nedeniyle tüm bu yıpratıcı süreçten nispeten daha az olumsuz etkilenmiştir (Uğuryol, 2018: 9).

Kent ve Spor Tarihi Açısından Toplumsal Bellekteki Yeri

Stadın yapılışından Şeref Bey'in mücadelesine, saha şartlarından soyunma odalarındaki farelere değin Şeref Stadyumu, hep tartışılmış ancak tüm zorluklara rağmen ülke futbolunda bıraktığı etkinin yeri büyük olmuştur.

1 Aralık 2018 tarihinde Socrates Dergi'de Şeref Stadı hakkında yayımlanmış olan bir makalede (<https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>), “Türkiye’nin en güzel manzaralı futbol okulu” olarak tanımlanan bu stadın varlığına tanıklık etmiş

ya da burayla ilgili araştırmalar yapan kişilerle yapılmış olan röportajlar, Çırağan Sarayı bahçesinde kurulmuş olan bu stat hakkında önemli bir kayıt sunmaktadır.

şeref Bey Stadı hakkında tarihsel değeri olduğu yadsınamayacak olan bu röportajdaki bazı beyanlar şu şekildedir:

Gar0 Hamamcıoğlu (Futbolcu): Top oynadığım dönemde de maçlara gittiğimde sık sık sarayı incelerdim; o ince işçiliği görmeye çalışırdım. Bir girersin, o manzara, o kapının heybeti... Her gördüğümde beni etkilerdi. “Bu adam bunu buraya nasıl dikmiş?” deriz ya, bunu defalarca kendime sordum. Elle çizemezsin o detayları...

Biletlerin haksız olarak arttırılmasından içeri giremeyen halk dün böyle uzun müddet şeref stadının kapısında bıraktıldı

şekil 15. şeref Stadyumu’yla ilgili bir gazete haberi.

Kaynak: X’te @igdir1903 hesabı. Paylaşım Tarihi: 5 şubat 2026

Saadet Özen (Tarihçi): Eskiden İstanbul’da yangın arsası diye bir şey vardı çünkü durmadan yangın çıkardı. Bazı evler yanar, bir daha da yapılmazdı. Onlar hep kendiliğinden spor alanına dönüşürdü.

Emre Zeytinöğlu: şeref Bey, semtinde Beşiktaş’a ait bir stat istiyordu.

Mehmet Yüce: Aslında Beşiktaş’ın burayı alma sebebi, Fenerbahçe’nin bir stat yapmış olması. Taksim Stadyumu’nda şeref Bey’in hissesi var. Yarısıysa Galatasaray’ın elinde... Bir hissesi Zeki Rıza’da, bir hissesi de şeref Bey’de. Artık Taksim Stadyumu’nu işletmeciler değil, spor adamları işletiyor. şeref Bey, Beşiktaş’a hem bir antrenman sahası kazandırmak hem de tribünlü bir saha yapmak istiyor. Sonra hükümete başvuruyor. Hükümet önce kabul etmiyor çünkü

orayı yenileme planları var. Fakat 1910'da yanan yer uzun yıllar o şekilde duruyor.

Saadet Özen: Cumhuriyet'ten sonra Çırağan Sarayı'nı tamir ettirip yeniden işler hâle getirmek için birkaç girişim olmuş. Hatta şöyle bir şey hatırlıyorum: Mario Serra diye bir İtalyan var, Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nü ona vermişler ve o da orayı kumarhaneye dönüştürmüş. Şartlardan bir tanesi de Çırağan Sarayı'nı alıp tamir ettirmesiymiş. Kumarhane kısa ömürlü olunca tamirat da gerçekleşmemiş. İtalyan Mario Serra, tadilatı yapabilmiş olsaydı Şeref Stadı hiç olmayacaktı belki de...

Mehmet Yüce: 13 Temmuz 1932'de Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in imzasının da olduğu Bakanlar Kurulu kararı çıkıyor. Stadyumun saha tesviyesi Ocak ayına doğru bitiyor. Daha tribünler falan yok.

Emre Zeytinoğlu: Biraz da mecburiyetten oluyor. Arazi yok başka. Saray yandığı için devlet oranın bahçesini veriyor. Senede on lira karşılığında kiralityorlar.

Mehmet Yüce: 10 Şubat 1933'te Beşiktaş ile Beykoz burada bir maç yapıyor. Bu, statta yapılan ilk maç. İsmi henüz "Çırağan Sahası" diye geçiyor. Şeref Bey'in vefatından iki ay sonra, 15 Eylül 1933'te Beşiktaş Yönetim Kurulu, "Şeref Stadyumu" ismini veriyor. 1940-41'den itibaren milli kümenin hemen hepsi orada oynanıyor.

Galip Haktanır (Futbolcu): Önce Taksim Stadı vardı. Sonra yıkıldı ve Şeref'e taşındık. 1942'de Vefa'da oynamaya başladığımda Şeref Stadı'ndaydı maçlar.

Zekeriya Alp (Futbolcu): Manzara harikaydı. Düşünün, parça parça izledik Boğaz Köprüsü'nün tamamlanışını...

Feyyaz Uçar (Futbolcu): Her iki tarafı ağaçla kaplı, bir yanın deniz... Hep kendimi şanslı hissederdim idmana yürürken.

Süleyman Oktay: Bir de sarayın dev gibi bir kapısı vardı. Oradan ilk girdiğinde ve kapıyı gördüğünde bir irkilirdin. Sarayın duvarları da çok yüksekti, o üst kısımlardan taşlar düşerdi...

Rıza Çalımbay (Futbolcu): Bildiğiniz harabeydi oralar, koşmaya falan korkardık.

Tezcan Ozan (Futbolcu): Ortaköy tarafında Denizcilik Okulu'nun orası boştu. Sadece duvar ve Şeref Bey'in silueti vardı...

Garo Hamamcıoğlu: Hatta birçok insan onu Atatürk sanırdı.

Şekil 16. Şeref Bey Stadyumu'nda yapılan bir alt lig müsabakası sırasında çekilmiş olan bir fotoğraf. Geri planda Denizcilik Okulu yönündeki duvarda Şeref Bey'in silueti görülebilmektedir.

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Tezcan Ozan: Yol tarafında 12 basamaklı bir tribün var ama koltuk falan yok. Deniz tarafında daha az basamak var. Bizim soyunma odasının olduğu kale arkasındaysa Baba Hakkı'ların (Yeten) oturduğu bir diğer set... Ama tribün yoktu.

Şekil 17. Şeref Bey Stadyumu'nda bir antrenmanı izlemeye gelen Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün sembol isimlerinden Hakkı Yeten (Baba Hakkı). Geri planda, harabe haldeki Çırağan Sarayı görülebilmektedir.

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Necmi Mutlu (Futbolcu): Deniz tarafı plajdı zaten. Kulübeler, ızgara yerleri falan... Gelen orada piknik de yapıyordu.

Garo Hamamcıoğlu: Hafta sonu sabah minik takım maçları ile başlardı mesai. Sonra 10 gibi bizim maçlar olurdu. 3. Lig maçı varsa o zaman bizim 2. Lig müsabakaları 12'ye alınırdı. Sonra da Amatör Küme maçları başlar ve akşama kadar devam ederdi.

Metin Tekin: İlk günüm... Büyük bir doku, bir tarihe gidiyorsunuz tamam ama soyunma odasına girdiğim ilk an hayal kırıklığıydı...

Garo Hamamcıoğlu: Çırağan Sarayı'nın eski kısmı, harabe hâlde soyunma odalarının olduğu yerdı. Derme çatma kapılar vardı. Ama Beşiktaş'ın soyunma odaları ayırıdı.

Ali Kemal Denizci (Futbolcu): Soyunma odası mı? Oda filan yoktu ki! Bir yer vardı, yer... Kafana taşlar yağar, fareler cirit atar...

Metin Tekin: Tavan delikti, ona çok şaşırmıştım. Tamam, Beşiktaş'ın tarihi ama o fiziki şartlar Beşiktaş Kulübünün büyüklüğüne Anadolu'dan bakan bir gencin hayal edebileceği bir ortam değildi.

Rasim Kara (Futbolcu): Giriş çıkışlar büyük problemdi. Sebebi ise yıkık ve harabe durumdaki binanın tepelerinden düşen taşlardı.

Sanlı Sarıalioğlu: Soyunma odalarımız harikaydı, çok konforluydu! Koca koca fareler gezerdi. Hatta bazı farelerin adı bile vardı. "Aaaa, bak kim gelmiş" ya da "Oooo bak şu geçiyor, bu geçiyor" derdik.

Süleyman Oktay: Genç takımda oynadığımız dönemde yan taraftaki soyunma odasında soyunurduk. Oda diyoruz ama onlar da sarayın kalıntısı bir nevi; eski püskü odalar...

Şekil 18. Şeref Bey Stadyumu’nda yapılan bir müsabaka sırasında çekilmiş olan bir fotoğraf. Bu statta en çok sahaya çıkan isimlerden biri olan Sarıyerli Garo Hamamcıoğlu, Sakaryaspor ağlarını havalandırırken. Geri planda, harabe haldeki Çırağan Sarayı ile sarayın Koltuk Kapılarının biri görülebilmektedir.
Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Feyyaz Uçar: Soyunma odalarında biraz kemirgenler oluyordu... Çok fazla eşya bırakmazdık dolaplarda... Çok sıhhi değildi, en büyük problemi de oydu zaten.

Rasim Kara: Kalorifer yoktu, mazotla ısınan bir soba vardı ve üzerinde büyük bir çaydanlıkta ıhlamur pişirilirdi.

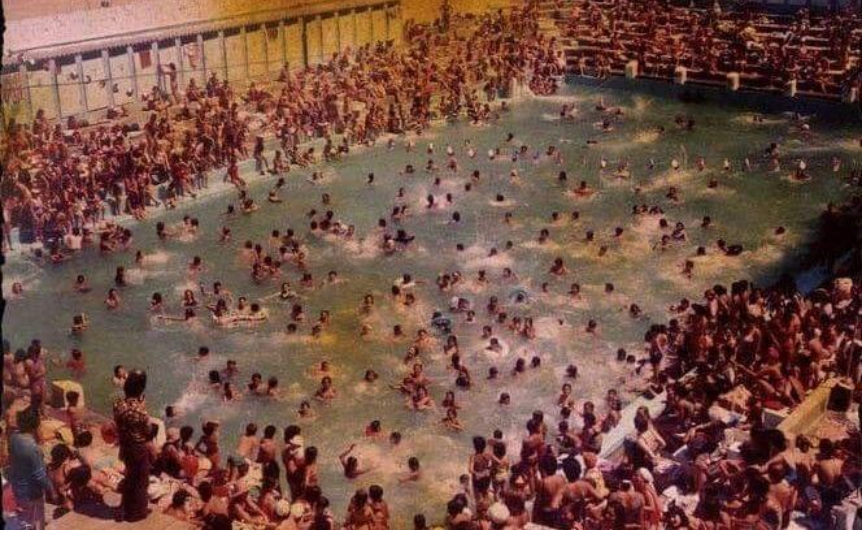
Tezcan Ozan: Soyunma odasına girersin, malzemeci formaları, eşofmanları asmış... Bir bank düşünün, L şeklinde... Dolaplar ve askılar... İki oda var, girişte sağ tarafta; ilk oda antrenörün odası, ikinci oda da malzeme odası. Giriyorsun, soyunup sahaya çıkıyorsun.

Feyyaz Uçar: Sahaya çıkarken yüzme havuzu vardı, sahayla soyunma odalarının arasında... Yazın havuz, halka açılırdı.

Metin Tekin: Soyunma odamız da onun kenarında olduğu için insanların içinden geçip sahaya çıkardık.

Rıza Çalimbay: Bir yandan müzik çalıyor, insanlar havuzda; öbür tarafta biz top oynuyoruz.

Süleyman Oktay: İstanbul’da o zaman halka açık havuz bulmak çok kolay değildi ve insanlar hıncahınç doldururdu havuzu. Haftanın bazı günlerinde kadınlar günü yapılırdı.

Şekil 19. Çırağan Sarayı ile Şeref Bey Stadyumu arasında bulunan havuzların yoğun bir kullanım günündeki görüntüsü.

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Rasim Kara: Kışın da boş oluyordu. Orada minyatür maçlar yapıyorduk. Hatta bazı zamanlarda ayak tenisi bile oynuyorduk. Bu sebeple ayak tekniğimiz de gelişmişti.

Rıza Çalımbay: Harabelerin arasında da çalıştığım olurdu.

Tezcan Ozan: Antrenmana çıktın, saha son derece sert. Şeref'te bir kere kayarak müdahale yap, altı ayın iptal!

Ali Kemal Denizci: Yağmur yağsa bataklık, yaz olsa zımpara gibi zemin...

Şekil 20. Şeref Bey Stadyumu’nda yapılan Jimnastik Bayramı törenleri sırasında çekilmiş olan bir fotoğraf. Sol tarafta, cadde yönündeki basamaklı tribünler görülmektedir. Görsel ayrıca sahanın bozuk zemini hakkında da bilgi sağlamaktadır.
Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Feyyaz Uçar: Zemini düzeltmek için at arabalarını kullanırdık. Arabanın arkasına, sahayı düzeltmek için bir şeyler takılırdı, biz de ağırlık olsun diye arkasına atlardık ve sahada dönerdik.

Metin Tekin: Özellikle yazın arazöz gelir sulardı zemini, ancak öyle idman yapabiliirdik.

Feyyaz Uçar: O dönemki kaleci ve golcülerin üst bacaklarında deriler hep kalkıktır.

Rasim Kara: Jübilemin ardından “15 sene sonra Beşiktaş benim kaptanlığım döneminde şampiyon oldu. Beckenbauer’in milli maçta penaltısını kurtardım. Blokhin’e karşı oynadım. Ama öldüğümde mezar taşıma ‘20 yıl kalecilik yaptım, doya doya bir çim sahada kaleci idmanı yapamadan futbolu bıraktım’ yazdırın” dedim.

Şekil 21. Şeref Stadi'nda Metin Türel yönetiminde Beşiktaş takımı bir antrenmanda. Ortada beyaz eşofmanlı olarak kaleci Rasim Kara görülebilmekte. Görsel ayrıca cadde yönündeki merasim kapıları hakkında da bilgi sağlıyor.

Kaynak: X'te @igdir1903 hesabı. Paylaşım Tarihi: 27 Ocak 2026

Sanlı Sarıaloğlu: Şeref Stadi'nın 'silinebilir hatıralarımı' hâlâ bacaklarımda taşıyorum.

Şekil 22. Aziz Nesin'in ünlü eseri Gol Kralı adlı kitabından aynı isimle sinemaya uyarlanan, yapımcılığını Memduh Ün, yönetmenliğini Kartal Tibet'in üstlendiği 1980 yılı yapımı filmde futbolcu Sait Sarıoğlu rolünde Kemal Sunal ile Antrenör Tomson rolünde Mete Sezer, Şeref Stadi'nda.

Görsel Kaynak: X'te @igdir1903 hesabı. Paylaşım Tarihi: 27 Ocak 2026

Kadir Akbulut: İnşaat daha başlamamıştı ama otel yapılacağı söylentileri yayılmıştı. Bir gün antrenmana geldik, sahanın ortasına şantiye kurmuşlar. Sahanın tam ortasına kuyu kazılırken biz etrafında antrenman yapmıştık. Son birkaç antrenman öyle geçti; ortada kuyu, biz etrafında antrenman yapıyoruz.

Necmi Mutlu: Bir gün de bir geldik, konkurhipik yapılıyor... Atlar koşturuyor sahada.

Sanlı Sarıalioğlu: Ya, konkurhipik bile yapıldı orada. Tamam, zemin bozulunca greyder falan sokarsın da konkurhipikten sonra ne yapacaksın? At pisliği, gübre... Bir kere sağlığa zararlı... Orada top oynadık ya! Bir kere sağlığa elverişli olmadığı için saha bile kapanmıştı...

Necmi Mutlu: Bir gün idmandayız, top patlamaya başladı. Bildiğimiz savaştaki toplar... “Ne oluyor” dedik, meğer İngilizler gelmiş film çekmeye. Hatta tarihi kapılardan birini götürmek istediler. Bir de onlarla kavga çıktı durduk yere...

Garı Hamamcıoğlu: Denize top kaçırdı bir de... Maçın bitimine kısa bir süre kaldıysa bilerek topu denize atanlar da oluyordu. O zaman 40 tane topumuz yok, bekle ki gelsin... Süreden çalmanın en kolay yolu...

Galip Haktanır: Bizim dönemimizde bu top beklemeler genelde hakem nedeniyle yaşanırdı. İki topla çıkarsın maça; bir bizim topumuz, bir de rakibin topu... Bazı hakemler o toplardan sadece birini beğenirdi ve denize kaçsa bile diğerini oyuna sokturmazdı. E, durum böyle olunca da bekliyorduk kayıkları...

Emre Zeytinoğlu: Büyükada’da yaşarken bazen Lefter ile kahvede otururdum. Derdi ki, “O top ıslanınca bir kafa vururdum, öbür dünyayı bir görür gelirdim.”

Rıza Çalımbay: Çok iyi bir Mikasa topumuz vardı. Avrupa’dan gelmişti ve sadece antrenman maçlarında kullanırdık. Öbür toplar Çamlıca diye bir spor mağazasından alınırdı. O Mikasa top, hep el üstündeydi. Malzemeci Ahmet Abi, top denize kaçtığı anda kıyıdan koşmaya başlar, 100 metre ilerideki Beşiktaş Kız Lisesi’nin bahçesine gider ve beklerdi. Akıntı, topu oraya götürürdü.

Metin Tekin: Bir de oranın figürleri vardı. Restore edilip düzgün bir hâle getirilmediği için orada konaklayan, şarapsever, ‘meşhur misafirler...’

Tezcan Ozan: Hava soğuk, şarapçı ne yapacak? Sarayın kalıntıları duruyor orada, aralarına giriyor, uyuyor... Kalkınca kafaya bir daha diyor şarabı, yine yatıyor... Hava güzelse bir de tur atıyor arada, onun için en güzeli...

Garı Hamamcıoğlu: Sahil tarafında bütün muhabbetçiler oradaydı. Sabahtan gelirler, etlerini, rakılarını getirirler... Sen maç yaparsın, onlar bağırır: “Hadi oğlum, koş! Hadi, vur!” Sonra “Tak!” rakıyı çeker...

Metin Tekin: Eğer o gün o sakinlere şarap parası vermezseniz idman zor geçerdi. Dört beş kişi idmanı seyredelerdi, para vermediyseniz aleyhte tezah ratlara hazır olmalıydınız.

Metin Tekin: Oyuncular şimdi tesis falan diyorlar ya... Bizim kuşak, onun ayırdını yapabilecek bir kuşaktı. Ben şeref Stadı'nda başladım, Fulya toprak sahasına gittim, en son da Fulya'nın çim sahasında çalıştım. İnanılmazdı o çim sahaya çıkmak. Bu  im sahanın değerini şimdiki gençlerin anlaması mümkün değil tabii. Doğal olarak onlar daha iyisini talep edecekler ki gelişim sağlansın.

Necmi Mutlu: Duşlara inerdiniz, mahzen gibi... Herkes orada: " nce ben gireceğim, zaten sular kesilecek, aman çabuk olalım..." Sabun yok, havlu yok, kışın çoğu zaman soba yok... Bir soyunma odası var, orada da bir telefon...

Sanlı Sarıalioğlu: Taştan bir banyo yeri, birkaç tane de duş başlığı işte... Çok sabun israfı da yapmazdık, herkesin ihtiya ı kadar kesilirdi sabun... Bayağı perişanlık içerisindeydik. Sonra Gündüz Kılıç geldi... 1971 yılıydı sanırım...

Necmi Mutlu: Ben de onun yardımcısıydım. Duşları yaptırdı... Antren rlere ve oyunculara ait iki oda yaptırdı. Geldiğinde Mehmet  st nkaya'ya "Beni buraya sen getirdin, ne diyorsam yapacaksın" dedi ve öyle de oldu.

Zekeriya Alp: Kondisyon merkezleri oluşturdu. Çok büyük insan, büyük bir değerdi. O zamanın şartlarında modernleştirmeye çalıştı. Çok mutlu olduğumuzu hatırlıyorum...

Sanlı Sarıalioğlu: Dolaplar geldi, yeni formalar, eşofmanlar yaptırıldı... O zaman biraz daha soyunma odasına benzedi. Kılıç, bir nevi devrim yaptı...

İbrahim Altınsay (Beşiktaş eski yöneticisi): Antrenmanlarda tribünlerin dolduğunu hatırlıyorum. Bu zor rastlanan bir durumdur. Beşiktaş'ı modern bir kulüp h line getirdi.

Tezcan Ozan: Bir saç kurutma makinesi vardı. Onu Gündüz Kılıç getirmiş soyunma odasına. Yeniliklerinin simgesiydi o.

Sanlı Sarıalioğlu: Kurutma makinesi ne demek ya! Büyük olay, büyük lüks o dönemde.

Süleyman Oktay: Bizden  nceki dönemde oynayanlar da zorluk çekmiş orada ama bizde de medeniyet anlamında fark yoktu. Biz de stadın muslukları donduğu için duş alamadık. O soğuk deniz suyuyla  amurumuzu atmaya çalışırdık...

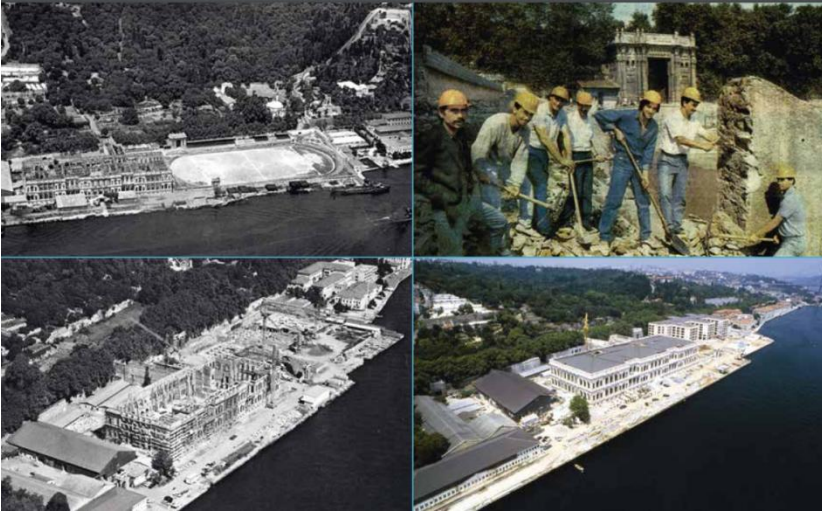
Rasim Kara: Mazot alınamadığında suyu ısıtamadığımız zamanlar olurdu. Bu dönemlerde koşarak Ortaköy Hamamı'na giderdik.

Sanlı Sarıalioğlu: Yazın rahat olurdu ama sular akmyorsa hop denize atlardık. Doğal duş!

Tezcan Ozan: Ya hamamı geçtim, maça gidilecek; otobüs yok. Arabası olanlar alabildiği kadar alır, kalanlar taksiyle gelir İnönü'ye... Biz kobaydık, kobay... Bir de 1970'lerin ikinci yarısı buhranlıydı. Devalüasyonlar, dövizin olmayışı, Kıbrıs Harekâtı sonrasındaki ambargo falan... Bir yokluk dönemi idi. Futbola da tesir etti bunlar.

Sanlı Sarıaloğlu: İlginçtir, bütün bu zorluklar bugün bize komik ve yıldırıcı geliyor olabilir ama çok da keyifliydik ya. Beşiktaş'ta oynadığımız için mutluyduk bir kere...

Kadir Akbulut: Bir gün sahaya gittiğimizde son kez orada antrenman yapacağımız söylendi.

Şekil 23. Çırağan Sarayı ve Şeref Bey Stadyumu'nda Kempinsky Otel inşaatının başladığı dönemlerde çekilmiş fotoğraflar.

Kaynak: <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>

Zekeriya Alp: O dönem ben de Süleyman Seba'nın yönetim kurulundaydım. Fulya'daki tesislerin inşaatına başlamıştık ve oraya geçtik.

İbrahim Altınsay: Bence Şeref Stadı korunabilirdi. Maalesef arsa rantına karşı çıkamıyorsunuz. Üstelik 1980'ler sonunda Turgut Özal döneminde Türkiye'de başka bir dönüşüm vardı. Buna karşı durmak imkânsızdı.

Mehmet Yüce: Şeref Bey'in, Refik Osman Top'un ve Hüsnü Savman'ın mezarları, Şeref Stadı'nın karşısındaki Yahya Efendi Dergâhı'nda. Üçü de şu an Şeref Stadı'nın olduğu o bahçeye bakıyorlar. Özlemle anıyorlar orayı sanki.

Şekil 24. Yahya Efendi Dergâhı haziresinde Şeref Bey ve Hüsnü Savman'ın mezarları önünde (6 Haziran 2019).

Cafer Bozkurt: Şeref Stadyumu'nun yerine yapılan otel halka açık. Bugün çaya üç lira yerine 25 lira verebilen herkes oraya girebiliyor, kılık kıyafet rahatsız edici değilse. Bu bir kazanım. Kimsenin giremediği, belirli kişilerin özel kullandığı bir yer değil. Ama elbette o spor alanının kültürü taşınmamış oluyor.

İbrahim Altınsay: Statlar artık çok teknolojik yerler. Şeref Stadyumu bir yandan kültür aktarımı ama bir yandan da soyunma odaları sıkıntılı, zemini futbolcuların sağlığını pek önemsemeyen, yardımcı olmayan bir yerdi. Ama miras kalan bir kültürel olguydu.

Tezcan Ozan: Bana göre Kolezyum'u yıkıp otel yapmakla aynı şey... Büyük tarihi orası ya! Orası stat da değil ki asıl, Çırağan Sarayı'nın bahçesi... Stat yapmak da skandal oraya, bakma...

Mehmet Yüce: Şeref Stadi'nin yapıldığı yer de aslında çok stat yapılacak bir yer değil. Fotoğraflara bakıyorum, muazzam bir saray kalıntısı var orada. Öbür tarafta da deniz...

Feyyaz Uçar: Keşke hayatım boyunca Şeref Stadi'nde yaşasam. Bütün Beşiktaş orada... Futbolu sevdiren bir havası vardı Şeref'in. Fulya'da Şeref Stadi'ndeki kadar mutlu olmadık hiçbir zaman. Fulya, bir tesisti; Şeref Stadi ise tesisten fazlasıydı, bir yaşam yeri...

İbrahim Altınsay: Beşiktaş, 1940'larda semtten çıksaydı belki Karagümrük gibi kaybolan bir semt takımı olacaktı. Beşiktaş'ı canlı tutan Şeref Stadyumu ve

arkasından Dolmabahçe'dir. Hayat dediğin mekânlarda yaşanmış zamanlarda oluşan bir şeydir.

Metin Tekin: Geçerken hep hatırlıyorum Şeref'i. Hayatımda en heyecanlı yürüdüğüm yoldur orası. Beşiktaş'ta vapurdan inip ne yapacağımı, nerelere geleceğimi, futbolculuk hayallerimi düşünerek Şeref Stadı'na yürümek...

Rıza Çalımbay: Çırağan Otel'i ne ilk gittiğimde bakakaldım... Şu an havuzun olduğu yere bir bakıyorum, anılar gözümün önüne geliyor... O iki kapıyı görünce daha da fena oluyorum. Bir yakınının düğününe gitmişsin ama değişik şeyler geliyor aklına... "Nereden nereye!" diyorum.

Tezcan Ozan: O kenarlardaki pislikler, şarapçılar, fareler... Her seferinde buradan bir halt olmaz derdim. Evet, düzenleyebilirsin ama tarihi eser, bir yandan dokunamazsın da... Şimdi Çırağan'ı görünce her seferinde hayret ediyorum.

Sanlı Sarıalioğlu: Oradan geçerken anılarım depresiyor ama içimi hüznü kaplamıyor. Tamam, futbol aşkı, Beşiktaş'a ayak bastığım yer, güzel anılar ama cidden büyük ıstıraptı. Bugünkü sahaları beğenmeyenleri gördükçe çıldırıyorum! Al eline bir sopa, düş peşlerine!

Feyyaz Uçar: Meşakkatli bir sahaydı ama çok keyifliydik. Ben, İnönü'de defalarca maça çıkmaktan da Şeref Stadı'nda antrenman yapmaktan da gurur duyuyorum.

Garı Hamamcıoğlu: Duygulanmaz mısın ya! Ben hep stadın karşısında bir yere park ederdim arabamı. Yerim hep belliydi. Oraya bırakırım, arabadan inerim ve yirmiye yakın Sarıyer taraftarı, onları içeri sokmam için girişte beni beklerler. Maçtan çıkarız, onlarla buluşuruz, yakınlarla bir yerlere gideriz... Zordu ama keyifliydik ya! Ayrı bir ekoldü orası. Çok futbolcu yetiştirdi, çok anılar yaşandı... (<https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>).

TURİZM ODAKLI YENİDEN İŞLEVLENDİRME: KEMPİNSKİ OTEL

Stadyum İşlevinin Sonlandırılması ve Alanın Yeni Kullanım Kararı

Otel inşasıyla beraber Çırağan Sarayı bahçeleri yeniden ele alınmış ve yapılan yeni peyzaj düzenlemesinde hem bitki çeşitlerinin hem de mimari elemanların seçiminde bahçelerin geçmişte sahip olduğu tarihsel özelliklerine bağlı kalınmamış, modern stildeki uygulama ve objelere yer verilmiştir. Ayrıca Çırağan Sarayı'nın otel haline getirilmesi esnasında, alanın stat olarak kullanımı sırasında mevcut olduğu anlaşılan dikdörtgen formlu havuz ile kayalık havuzun korunmadığı anlaşılmıştır. Selamlık Bahçesi'ne otele ait bir büyük yapı eklenmesi ile bahçenin özgün büyüklüğü de kaybolmuştur. Günümüzde saray

bahçesinden geriye yalnızca bahçe kapıları ve duvarları kalmıştır. Mabeyn bahçesi ise yeniden düzenlenmiştir (Uğuryol, 2018: 10).

13 Mart 1985 tarihinde Sanbar Group ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan anlaşma ile Çırağan Sarayı'na yetmiş beş yıl sonra yeni bir işlev verilmiştir. Sanbar Group'un yapımcı, tasarımcı ve proje yöneticisi, Kumagai Gumi'nin de ana inşaat müteahhidi olacağına dair bir protokol anlaşması imzalanmasının ardından inşaat 1987 yılında başlanmıştır. Tıpkı sarayın Boğaziçi'nde ilk defa yükseldiği zamanlardaki gibi, saray arazisinde yeniden kurulan atölyeler, bu defa büyük restorasyon ve inşaa faaliyetleri için hizmet vermiştir (<https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayı-nin-tarihi>).

Şeref Stadı olarak kullanılan sahaya ise sarayın mimarisiyle tezat oluşturmayacak bir mimari planla bugünkü otel binası inşa edilmiştir. Otel binası modern bir mimariyle, sarayın görkeminin gölgelenmemesi için daha gerideki bir alan üzerine inşa edilirken, sarayın cephe restorasyonunda orijinallik muhafaza edilmiştir (<https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayı-nin-tarihi>).

Çırağan Sarayı, uzun çalışmaların sonucunda *Çırağan Palace Kempinski İstanbul* adıyla Boğaziçi'ndeki yerini almıştır. 15 Ocak 1991 tarihinde, tarihi saray binasına ek olarak inşa edilen modern otel binasıyla kapılarını misafirlerine açmıştır (<https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayı-nin-tarihi>).

Şekil 25. Otel olarak işletilmekte olan tarihi Çırağan Sarayı binası ile Kempinsky Otel'in deniz yönünden genel görünümü

Kaynak: <https://www.hotels-tr.net/tr/h/ciraganpalacekempinski.html>

Geçmişte olduğu gibi bugün de önemli ağırlamalarına ve temsillerine devam eden Çırağan Sarayı her vesileyle tüm görkemini dünyaya sergilemektedir. Çırağan Palace Kempinski İstanbul açıldığı günden bu yana şehrin ses getiren konaklamalarına, etkinliklerine ve düğünlerine ev sahipliği yaparken; kraliyet aileleri, devlet başkanları, ünlü sanatçılar gibi çok sayıda önemli ismin de tercihi olmaktadır (<https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayi-nin-tarihi>). Çırağan Sarayı, günümüzde daha çok bu mekânda yapılmakta olan varsıl ve ihtişamlı düğünlerle anılmaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İstanbul'un Avrupa yakasında, Boğaz kıyısında yer alan Beşiktaş semti, özellikle Osmanlı Batılılaşma Dönemi'nin başlamış olduğu Lale Devri'nde (1718-1730) en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Bu dönemden başlayarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemine değin tahta çıkmış olan tüm padişahlar için ayrıcalıklı ve seçkin bir yer haline gelmiş olan Beşiktaş, bu nedenle imarına ve temizliğine özen gösterilen bir semte dönüşmüştür. Osmanlı Devleti'nin saray ve üst yönetiminin mimari yapılarla somut anlamda varlığını derin olarak hissettirdiği bu ayrıcalıklı semt, Cumhuriyet Dönemi'nde ise konumu itibari ile önemini korumuş olmakla birlikte -Dolmabahçe Sarayı ayrı tutulacak olursa- yavaş yavaş bu niteliğini yitirmeye başlamıştır. Semtın özellikle, 20 ve 21. Yüzyıllarda apartmanlaşmış konutlarla çehresi değişmiş ve bunlara ticari faaliyetlerin de eklenmesiyle birlikte İstanbul'un en kalabalık semtlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca 20. Yüzyıl'ın ortalarında, Beşiktaş'ın merkezinden Zincirlikuyu yönüne doğru uzanan Barbaros Bulvarı'nın açılması sırasında semtin tarihsel görünümü de kimi taşınmaz kültür varlıklarının geri döndürülemeyecek olan kayıplarıyla gözle görülür bir değişime uğramıştır.

Ana konumuzu teşkil eden Beşiktaş'taki Çırağan Mahallesi özelinde ise Çırağan Sarayı'nın kurulduğu alanda ilk yerleşimin 17. Yüzyıl'da başladığı ve özellikle II. Mahmud Dönemi'nde bu alana ilginin artarak imar faaliyetlerinin yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bugün izleri bütünüyle silinmiş olan Eski Çırağan Sarayı, yakın bir noktada 19. Yüzyıl'ın ortalarında Dolmabahçe Sarayı'nın inşa edilip tamamlanmasından sonra önce eski önemini yitirmiş sonra da 1860'ların başında bütünüyle yıktırılmıştır. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde aynı yerde, yine aynı adla inşa edilmiş olan Yeni Çırağan Sarayı ise bu kez dönemin ünlü Ermeni müteahhit ve mimar ailesi olan Balyanlar eliyle tasarlanmıştır. Temelde Kırım Savaşı'nın neden olduğu ekonomik bunalım nedeniyle, oldukça sorunlu bir şekilde sürdürülmüş olan sarayın inşası sırasında yüksek faizli borçlanmalar nedeniyle inşaatın tamamlanmasının uzun bir zamana yayıldığı Osmanlı Arşiv kayıtlarındaki birçok farklı belgeden anlaşılmaktadır. Büyük sıkıntılar ve gayretlerle inşa edilmiş olmasına rağmen Sultan Abdülaziz'in kısa bir süre burada yaşadktan sonra buradan ayrılarak Dolmabahçe Sarayı'na dönmüş olması

düşündürücüdür. 1908’de İttihatçılar’ın iktidarı ele geçirip II. Meşrutiyet’i ilan etmiş olmasından sonra ise yapı, bütünüyle farklı bir işleve bürünerek bir parlamentoya dönüştürülmüş ve bundan kısa bir süre sonra da geçirmiş olduğu büyük yangınla, uzun yıllar kullanılamayacak hale gelmiştir. 1912-1913 Balkan Savaşı yıllarında sarayın otel olarak yeniden işlevlendirilmesi düşünülmüş olsa da bu proje de hayata geçirilememiştir.

Çırağan Sarayı salt Batılı tarzdaki mimarisiyle değil, bahçe tasarımlarıyla da dikkat çeken bir kompleks olmuştur. Saray yapılarına gösterilen özenin saray bahçesinde de sürdürüldüğü görülmektedir. Ancak geçirdiği büyük yangın sonrası büyük tahribata uğrayan sarayın özenle tasarlanmış olan bahçeleri de bu gelişme sonrası büyük bir yıkıma uğramış ve kaderine terk edilmiştir. Özellikle 19. Yüzyıl İstanbulunda oldukça yaygın olan ve zaman zaman neredeyse bir mahalleyi yok edebilen büyük semt yangınları sonucu şehirde atıl arsaların oluşmasına neden olmuştur. Benzer bir durum Çırağan Sarayı bahçelerinde de meydana gelmiş ve yangın sonrası tüm ihtişamını yitirerek adeta “hayalet bir yapıya” dönüşen bu sarayın bahçeleri de belki de stadyum gibi hiç akla gelmeyecek yeni işlevler kazanmıştır. Türk futbolunun köklü ve öncü kulüplerinden olan Beşiktaş Jimnastik Kulübü’nün efsane isimlerinden Ahmed Şerafeddin Bey (daha bilinen kısa adıyla Şeref Bey), sağlık durumu oldukça bozulmuş olmasına rağmen bireysel gayreti ve girişimleriyle, Çırağan Sarayı’nın atıl durumdaki bahçelerine Beşiktaş için bir stadyum kazandırmayı hayal etmiştir. Şeref Bey’in hayali gerçekleşmiş olmasına rağmen, kendisi ne yazık ki bunu görememiştir. 11 Ocak 1933’te temeli atılan stadyumda 1947’de Dolmabahçe’deki İnönü Stadyumu açılana değin birçok lig maçı yanında yabancı maçlar da oynanmış ve stat Türk spor ve futbol tarihinde müstesna bir yer edinmiştir. İnönü Stadyumu’nun inşası sonrası, Şeref Stadyumu da Beşiktaş Kulübü için bir antrenman sahasına dönüşmüştür. Yukarıda, özellikle bu statta uzun yıllar antrenmana ya da maça çıkmış dönem futbolcularının tanıklılarından, büyük bir saray kalıntısı ve bahçesine yerleşmiş olan bu spor kompleksinin, o dönemin koşulları içerisinde oldukça primitif ve sağlıksız şartlar altında hizmet vermiş olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Stadin inşasından, Beşiktaş Kulübü’nün sembol isimlerinden Şeref Bey’in mücadelesine, saha şartlarından soyunma odalarındaki farelere değin Şeref Stadı, hep tartışılmış ancak tüm zorluklara rağmen ülke futbolunda bıraktığı etki oldukça büyük olmuştur. Stadin bulunduğu alan 1987’den sonra revize edilmiş ve Çırağan Sarayı’nın otele dönüştürülmesi kararının alınmasından sonra, stadyum Beşiktaş Kulübü’nden geri alınarak, anılarıyla birlikte tarihe karışmıştır. Bu alana ise 15 Ocak 1991 tarihinden bu yana faaliyetlerini sürdürmekte olan Çırağan-Kempinski Oteli inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

Basılı Yayınlar

- Atabeyoğlu, C. (1994). Şeref Stadyumu. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 162.
- Batur, A. (1994). Çırağan Sarayı Mimari. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 505-506.
- Can, S. (1997). Belgelerle Çırağan Sarayı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cezar, M. (1995). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt I, 2. Baskı. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları.
- Cezar, M. (2002). *Osmanlı Başkenti İstanbul*, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları.
- Çağlayan, M. (2020). Beşiktaş'ın 19. Yüzyıldaki Kentsel Dönüşümüne Bir Bakış, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi* 5 (1), 34-36.
- Ertuğrul, S. (1993). Çırağan Sahilsarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VIII, 304-306.
- Evyapan, G. A. (1974). *Tarih İçinde Formel Bahçelerin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri*, Ankara: ODTÜ.
- Evyapan, G. A. (1995). 18. ve 19. Yüzyıllarda Türk Bahçe Sanatında İzlenen Batı Etkileri. *Sanat Dünyamız Dergisi*, Bahçe Kültürü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı 58, 15-18.
- Gülersoy, Ç. (1994). Çırağan Sarayı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 503-506.
- Metin, A. B. (2010). Beşiktaş'ın Kentsel Tarihi ve Barındırdığı Mimari Eserler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mutlu, F. (2006). XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Bahçelerinde Batılılaşmanın Tasarıma Etkilerinin Peyzaj Tasarım İlkeleri Açısından İrdelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Saner, T. (1993). 19. Yüzyıl Osmanlı Eklektisizminde Elhamra'nın Payı. *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Yay. Haz. Z. Rona, İstanbul, 134-145.
- Saner, T. (1998). *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"*, 1. Baskı, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları.
- Somçağ, S. (1994). Beşiktaş / 18. yy'dan Günümüze Beşiktaş. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 163-164.

- Şehsuvaroğlu, H. Y. (1954). İstanbul Sarayları. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Tuğlacı, P. (1993). *Osmanlı Mimarlığı'nda Balyan Ailesi'nin Rolü*. İstanbul: Yeni Çığır Kitabevi (YÇK).
- Uğuryol, D. (2018). Belgeler Işığında Geçmişten Günümüze Çırağan Sarayı Bahçeleri, *I. Uluslararası Osmanlı İzleri Sempozyumu*, Edirne, 1-11.
- Vak'a-Nüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi (1989). Yay. Münir Aktepe, C. X, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arşiv Belgeleri

- İradi Dâhiliye, No: 44216
- BOA, Y.MTV, Dosya: 51, Gömlek: 18
- MSA (D) No: 3024
- İradi Dâhiliye No: 44483
- MSA (E) No: 2/1496
- BOA, HH.d, Defter: 856
- BOA, HH.d, Defter: 18157
- BOA, HH.d, Defter: 18145
- BOA, HH.d, Defter: 20887
- BOA, HH.d, Defter: 18146
- BOA, HH.d, Defter: 20891
- BOA.İ.DH. 543/37798
- Y.MTV. D. No: 6, S. No: 5.

İnternet Kaynakları

- <https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayinin-tarihi>. Yayınlanma Tarihi: 2026, Erişim Tarihi: 09.03.2026.
- <https://socratesdergi.com/yazi/seref-gunleri>, Yayınlanma Tarihi: 1 Aralık 2018, Erişim Tarihi: 23.02.2026.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Besiktas_mahalleler.png, Erişim Tarihi: 23.02.2026.
- <https://harita.istanbul>, Erişim Tarihi: 23.02.2026.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1ra%C4%9Fan_Saray%C4%B1#/media/Dosya:Ciragan_Palace_fire_1909.JPG, Erişim Tarihi: 10.03.2026.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeref_Bey, Erişim Tarihi: 10.03.2026.

<https://www.hotels-tr.net/tr/h/ciraganpalacekempinski.html>, Erişim Tarihi:
10.03.2026.

<https://www.kempinski.com/tr/ciragan-palace/overview/otel-bilgileri/ciragan-sarayi-nin-tarihi>, Erişim Tarihi: 10.03.2026.

BÖLÜM 2

Osmanlı Kültüründe Spor ve Sembolizm: Lahanacılar-Bamyacılar Rekabetinin Mimari ve Sanatsal Temsilleri Üzerine Bir İnceleme

Banu Parlak Uğurlu¹

Giriş

Türklerde spor, Türk'ün gücünü, çevikliğini, bedensel yetilerini gösteren milli kültür varlıklarından birisi olagelmıştır. Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de güreş, avcılık, atıcılık, okçuluk, binicilik, kılıç, ağırlık kaldırma, gürz ve topuz kullanma, cirit, tepük gibi etkinlikler ön planda yer almaktadır. Yarışma biçiminde gerçekleştirilen güreş, binicilik, cirit ve okçuluk gibi sporlar daha sonraki yıllarda gelenekselleşmiş ve ata sporlarımız haline dönüşmüşlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı dönemlerinde güreş, atıcılık, binicilik, avcılık, okçuluk ve cirit oyunları sarayın ve padişahın desteklediği sporlar olarak göze çarpmaktadır (Güven, 1999: 11).

Osmanlı Devleti'nde geleneksel anlamda spor alanındaki faaliyetlere bakıldığında, üç örgütlenmeden söz edildiği görülmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi varlığını 21. yüzyılın başına kadar sürdüren spor tekkeleridir (Fişek, 2003: 215-216). Spor tekkelerinin yapıları incelendiğinde, gelirlerini iki kaynaktan aldıkları görülür. Tekke, Osmanlı padişahları tarafından kurulmuş ise “Miri” sayılıyor ve masrafı tekkeyi yaptıran padişahın bağladığı vakıf tarafından karşılandığı bilinmektedir. Bir kısım tekkeler de özel vakıflar ile kurulduğu için, devletin malı yani miri sayılmıyor, gelir gider hesabına o şehrin kadıları bakıyordu (Kahraman, 1989: 3).

Anadolu'daki ikinci örgütlenme ise, sporcuların siyasi ve ekonomik anlamda güçlü kişiler tarafından korunması ve desteklenmesidir. Bu örgütlenmenin spor tekkesi yapılanmasından farkı, Anadolu toplumlarına özgü olmaktan çok evrensel bir özellik taşımasıdır. (Fişek, 2003: 215-216).

Anadolu'daki üçüncü örgütlenme ise, Kırkpınar güreşleri ile varlığını devam ettiren “Ağalık” düzeni olarak ifade edilmektedir (Fişek, 2003: 215-216). Özellikle spor tekkeleri Osmanlı Devletinin zayıflamaya başlaması ile birlikte

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı, Orcid:0000-0001-8256-7489

kuruluş ve hizmet amaçlarından sapmışlar ve hızla işlevlerini yitirmişlerdir (Doğan, 2002: 67)

Bu spor örgütlerinin altında bir spor türü vardır ki cirit Osmanlılarda oynanan en ünlüsüdür. Atlı spor olarak bilinen cirit, at üzerindeki sporcunun ciridini rakibe karşı isabetli bir şekilde atması gerekir. Cirit oynayan kişi, oyun esnasında kendisine ve atına hakim olmalı ve bu yolla rakibine üstün gelmesini amaç edinmelidir. Kuralları olan bu spor dalında yetenekli olan sporcular, padişah tarafından ilgi görür liyakat usulü ile yüксеlebilirdi. Cirit, saray ve çevresinde ilgi duyulan bir spordur.

Cirit oyunu, dini bayramların üçüncü gününde, doğum şenliklerinde oynanırdı. Bu özel günler dışında genellikle padişahın isteği doğrultusunda oynanırdı (Kahraman,1995:447).

Osmanlılarda Lahanacılar ve Bamyacılar

Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid, Emir Timur'un ordusuna yenilip esir düştükten sonra fetret dönemine girildiği evrede, Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Mehmet, Amasya'ya çekilmiştir. Ordunun temelini oluşturan süvari birliğinin savaş becerilerini geliştirmek için, Çelebi Mehmet, bir kısmını kendi yönetiminde, bir kısmını ise Şehzade Murat'ın yönetiminde eğitime almıştır. O günlerde Çelebi Mehmet'in Amasya'da bulunması ve Amasya'nın bamyasının meşhur olması nedeniyle Çelebi Mehmet'in süvarilerine “bamyacılar” denilmiştir. Şehzade Murat'ın da Merzifon'da bulunması ve Merzifon'un da lahanası ile bilinmesi nedeniyle de, Şehzade Murat yönetimindeki takıma “lahanacılar” adı yakıştırılmıştır (Pakalın,1971; Baykal, 1953)

Osmanlı sarayında atlı cirit oyununu iyi biniciler oynardı. Cündiler “Lahanacı” ve “Bamyacı” alayları olarak iki takıma ayrılırdı. Harem ağaları kara oldukları için genellikle Lahanacı, Ak Ağalar ise bamyacı olurdu. Padişahın yakınlarından olan Silahtar Ağa bu gibi oyunları organize etmekle görevliydi. Padişah, cirit oynanmasını istediği durumlarda, bir gün önce Cündibaşı'ya cirit oyununun oynanacağı haberini verirdi (Dingeç, 2011:78-86).

Cündibaşı da Bamyacı ve Lahanacıların hazır olmalarını sağlardı. Oyun, Padişah'ın oyun alanında yerini alması ile başlardı. Sadrazam Kethüdası, oyun oynanan alanın orta yerinde at üzerinde durarak oyunu yönetirdi. Daha sonra Bamyacı ve Lahanacı alayları atlarının üzerinde oyun yerine girerlerdi. Padişahın karşısında tek sıra olan cündiler, yer öperek, alanın iki ucundaki yerlerini alırlardı. Bamyacı ve Lahanacıların cündibaşı atları ile karşı alaya sıra ile değneğini atacakmış gibi yaparlar ama atmazlardı. Gerçek oyun bu değnek atıyormuş gibi yapma durumundan sonra başlardı. Cirit oyuncuları oyun sırasında bağırmaları yasaktı. Yalnız, atını koşturarak, değneği fırlatacağı rakibinin adını

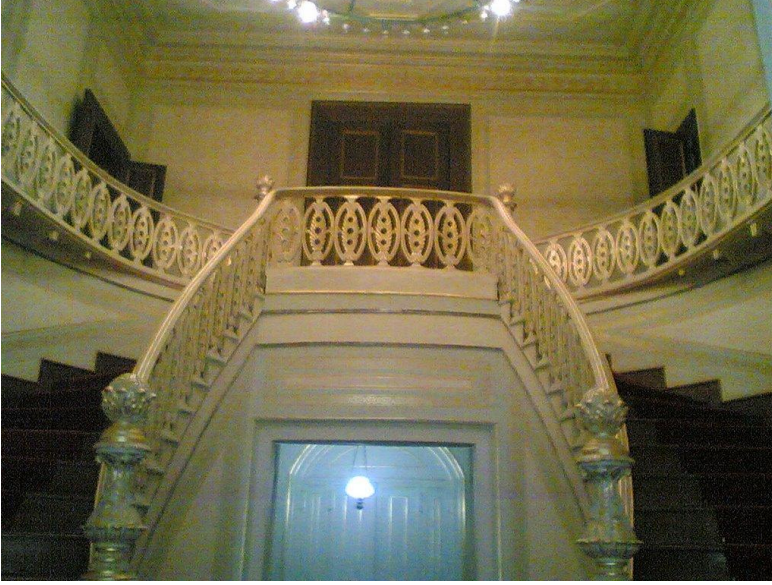
bağırarak söylerlerdi. Adını söylediği rakibine hızla değneği fırlatırdı. Değnek rakip oyuncunun vücuduna değerse sayı kazanılırdı (Pakalın,1971:296).

Oyun bittikten sonra rakibine cirit isabet ettirene, havada cirit yakalayana at üzerinde ustaca hareketler yapana, yerden eğilip ciriti alana altın veya değerinde akçe verilirdi. (Kahraman 1995: 502; Evliya Çelebi 1999a; 1999b; 2001)

Lahanacılar ve bamyacılar arasında belirli aralıklarla gerçekleştirilen bu oyunlar literatürde, Osmanlı spor tarihi ve cirit oyunu üzerine önemli çalışmalar sunsada, bu kültürel rekabetin estetik ve kalıcı temsillerinin analizi yetersiz kalmıştır. Bir spor takımının sembollerinin, dönemin sanat ve mimarisine göre yoğun ve çeşitli biçimlerde olduğu, Osmanlı kültürel dinamiklerinin kapsamlı için kritik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu sembollerin; saray mimarisi (Kasr-ı Dilküşa), savaşçılar (Topkapı Sarayı Cephane Meydanı) ve hatta mezar taşlarının kullanılması, rekabetin toplumsal meşruiyetini ve kamusal alanın sürekliliğini kanıtlayabilecek niteliktedir.

Lahana ve Bamy Sembollerinin Sanata Yansıması

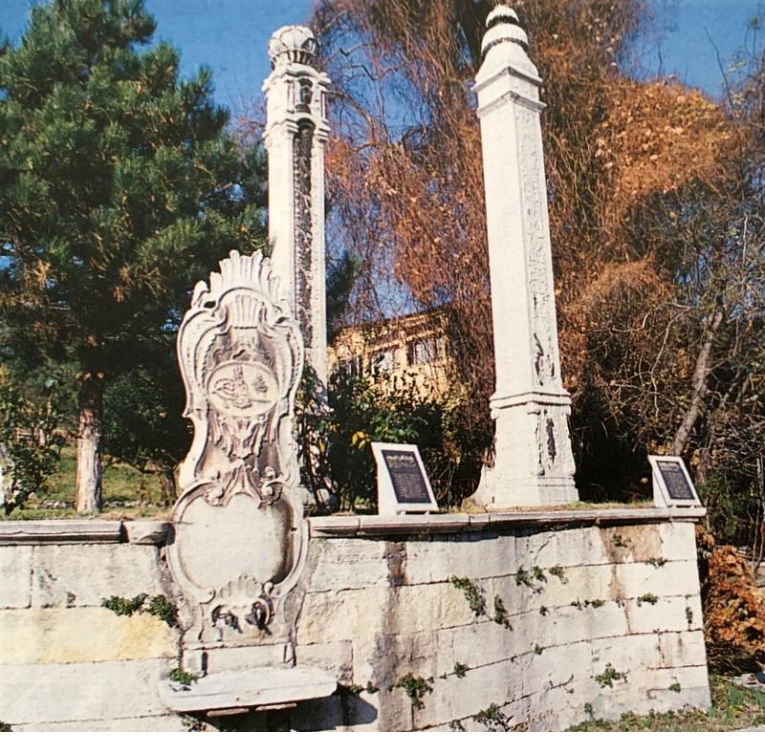
Cirit oyunlarının sarayda ilgi görmesi zamanla cirit taraftarının artmasına yol açmıştır. Aslında bu durumda, cirit oyununda tarafsız olması beklenen padişahlar bile kendilerine bir taraf seçmişlerdir. Kendilerine taraf seçtikleri lahanacıların veya bamyacıların sembollerinin motifleri de mimari yapıtlara yansımıştır. Bunlardan biri Sultan Abdülmecid'in 1842 yılında annesi Bezmialem Valide Sultan için yaptırdığı Kasr-ı Dilküşa'dır. Günümüzde Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlük binasının ahşap ana giriş merdiveninin iki tarafına lahana şeklinde başlıklar yapılmıştır (Gültekin, 2015)

Görsel 1: Bezmialem Valide Sultan Kasr-ı Dilkuşası lahana sembollü merdiven başlıkları,

(<https://www.google.com/search?q=y%C4%B1ld%C4%B1z+teknik+%C3%BCniversitesi+rekt%C3%B6rl%C3%BCk+binas%C4%B1+i%C3%A7i>) , Erişim Tarihi: 06.06.22

Sarayın ilgisini çeken bu spor müsabakası son derece heyecan uyandıran bir etkinlikti. Sarayın ilgi duyması sebebiyle lahana ve bamyı sembolleri de Topkapı sarayın bahçesine dikilmiştir. Osmanlı imparatorluğunun uzun yıllar idare edildiği Topkapı sarayının Bab-ı Hümayun'dan birinci bahçeye geçildiğinde Cephane meydanında iki sütundan soldaki Lahana, sağdaki ise Bamyı anıtıdır.

Görsel 2: Cephane meydanı, Lahanaçılar ve Bamyacılar anıtı , (Oğuz Topoğlu)

Cirit oyunları, Osmanlı halkını uzun yıllar bir araya getiren bir etkinlik olmuştur. Sonuçları merakla beklenen etkinliğin sembolleri sadece anıt olarak değil Çengelköy'deki sade bir çeşme tepesindeki figür ile de karşımıza çıkar. Günümüzde Üsküdar'dan Beykoz yönündeki sahil tarafından giderken Çengelköy'deki karakolun hemen önünde yer alan Serkavas Ahmet Ağa Çeşmesi'nin tepesindeki figür Lahanaçılar sembolü olarak karşımıza çıkar.

Görsel 3: Serkavas Ahmet Ağa Çeşmesi- Lahanacılar Çeşmesi (İnan Kenan Olgar)

Osmanlı imparatorluğunda 16.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar geniş bir dönem içerisinde oynanan cirit oyununa Lahanacılar ve Bamyacılar damga vurmuştur. Oynayan kişilerin dönem içerisinde halk tarafından ilgi görmüş olması muhtemeldir. Doğal olarak cirit oyuncusunun vefat ettikten sonra ölümsüzleştirilmek istenmesi ancak mezar taşına sembolü yansıtılarak yapılmış olurdu. Osmanlı mezar taşlarından en ilginçlerinden biri de şüphesiz lahana ve bamya başlıklı mezar taşlarıdır. Eyüp Sultan tarihi kabristanı içinde yer alan 1873 yılında vefat eden Habibe Hanıma ait mezar taşının baş şahidesinde lahana şeklinde başlık vardır.

Habibe Hanım'ın lahana sembollü baş şahidesinde celi sülüs hat ile şu ifadeler yer almaktadır: “Bismillahirrahmanirrahiim/ Kullu men aleyha fan/ ve yebka vechu rabbike zu-lcelali vel-ikram/ hatm-i nefes eyliyen valide-i hikemdir/ al aklını başına Hakka çalış ey ihvan” Sene M. 1873 (Ayverdi, 1970)

Görsel 4: Eyüp Sultan Kabristanı, Habibe Hanıma ait lahana başlıklı mezar taşı

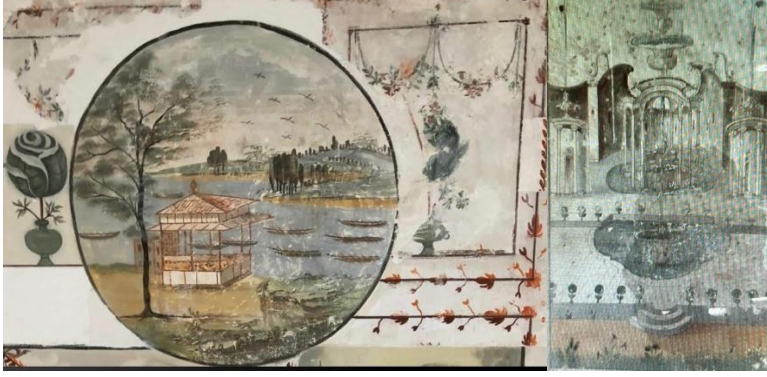
Bu duvar resimleri, lahana figürünü merkeze alarak, sportif rekabet sembolizminin estetik bir motif olarak mimari mekana nasıl yansıdığını göstermektedir.

Lahana motifinin seçimi, Lahanacılar takımına seçenек desteğinin ve ilginin, yalnızca cirit meydanlarıyla sınırlı kalmadığını, padişahlar tarafından harcanan paranın bu taraf tutma meselesinin fiziksel bir ifade biçimini gösterir.

Duvar resmindeki bu motif, yalnızca dekoratif bir unsur değil, aynı zamanda sembolik bir mesaj taşır. Rekabetinin simgesi olan lahana, mekânın kullanıcısının (muhtemelen saray mensubu veya ilgili bir hanedan sınıflandırılması) siyasi ve sosyal olarak genişletilmesini görselleştirmek ve bu tarihi rekabetin kültürel varlığının bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (Uğurlu, 2020)

Duvar resimleri, genellikle saray çevresinde, dönemin Batı efektlerindeki süslemeler ve bezeme anlayışıyla paralel ilerleyen natüralist ve realist yaklaşımları yansıtır. Lahana motifinin bu bakımının bir arada kullanılması, geleneksel bir spor temasının, dönemsel akıntılarla uyumlu bir şekilde kültürel miras olarak korunmasını sağlamıştır. Ancak aynı zamanda maddi kültürün bir tarih boyunca sürekliliğini sağlayan niteliktedir.

Bu duvar resmi, lahana ve bamyâ sembollerinin duvar resimlerine ait olanları İncelenen bu çalışmanın temel becerilerden biri olarak, rekabetin sanat yoluyla somut bir kültürel mirasa dönüşmesinin önemli bir göstergesidir

Görsel 5: Topkapı Sarayı Lahana ve Bamyâ Konulu Duvar Resmi (Eskisoy,2019)

Görsel 6 : Topkapı Sarayı Lahana Konulu Duvar Resmi (Eskisoy,2019)

Padişahların takım tutması o spor dalına ilgiyi artırıyordu. III.Selim'in ve II.Mahmut'un Lahanacılar'ı desteklediği bilinmektedir. Sultan III.Selim'in Lahancı takımına taraftarlığı fanatiklik düzeyindeydi. Türk Sanat musikisinde besteleri önemli örnekler arasında olan Selim Han'ın "İlhami" mahlasıyla Lahanacılar takımı için yazdığı şiiri bulunmaktadır.

Lahana Gazeli

Mevsim-i deyd e çıkar meydâna çün er lahana

Havf etmez berdden çün merd-i server lahana

Gürz-i Keykâvus'a benzer gerçi şekl ü heybeti
Cân verir insâna çün berg-i gül-i ter lahana

Bamya gibi dizilmez yüz bini bir rişteye

Sanki arslandır ki gerdûneyle gezer lahana

Ansız olmazmış bilindi hiçbir zevk ü sürûr
Sohbet-i helvâ olur mu olmasa ger lahana

Yazsa İlhamî sezâdır her ne denli medhini
Lahanacım lahanacım ben mükerrer lahana

Lahana Gazeli

Kış mevsiminde çıkar ortaya çünkü erdir lahana.
Korkmaz soğuktan, çünkü yiğitlerin başıdır lahana.

Şekil ve biçim olarak Keykavus'un gürzüne benzer gerçi.
Can verir insana, çünkü taze gül yaprağıdır lahana.

Dizilmez yüz bini bir ipliğe bamya gibi.

Arabayla gezer, sanki arslandır lahana.

Hiçbir zevk ve mutluluk, anlaşıldı, olmazmış onsuz.
Olur mu helva sohbetleri, olmasa eğer lahana

Lâyıktır, ona İlhamî ne türlü övgüler yazsa.
Lahanacım, lahanacım, lahanacım, lahana!(Çetin&Dikmen,2016; 75-76)

Tartışma

Çalışma, Osmanlı'nın en coşkulu spor rekabeti olan Lahanacılar ve Bamyacılar mücadelesinin, sanat yoluyla nasıl somut bir kültürel mirasa dönüştüğünü ortaya koymaktır. Makale, lahana ve bamya sembollerinin duvar resimlerine, mimari yapılara, çeşmelere, mezar taşlarına ve edebi eserlere yansımalarını ikonografik bir analiz ile inceleyerek, rekabetin sadece geleneksel bir olay değil, aynı zamanda kültürel kimliğin ve estetik anlayışın bir parçası olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, spor tarihi ve kültürel miras araştırmaları disiplinlerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Spor rekabetinin görsel ve maddi kültür aracılığıyla nasıl korunduğunu ve gelecek nesillere aktarıldığını göstererek, Osmanlı'daki sosyal dinamikler, sanat ve spor arasındaki karmaşık düzen, disiplinler arası bir bakış açısıyla aydınlatmaktadır. Literatürde genellikle spor tarihi veya askeri eğitimle elde edilen bu rekabetin, çalışmamızla ikonografik ve mimari temsiller üzerinden incelenmesi, geleneksel sporların maddi kültüre kalıcı bir iz bırakmaktadır.

Bulgular, spor sembollerinin rekabetlerinin saray mimarisinden (Kasr-ı Dilküşa merdiven başlıkları), kamusal alan yapılarına (Serkavas Ahmet Ağa Çeşmesi) ve hatta bireysel sermaye sahibi olmaya (Lahana adlı mezar taşları) dek geniş bir alana yayıldığını kanıtlamaktadır. Bu durum, spor ikonografisinin Osmanlıdaki derin penetrasyonu ve sadece elit zümreye ait bir temanın ortaya çıkması, kamusal söylemin bir parçası haline geldiğine işaret etmektedir.

Özellikle Sultan III. Selim'in "İlhami" mahlasıyla yazdığı "Lahana Gazeli" bulgusu, bir spor taraftarının bizzat padişah coğrafyasında yüksek edebi sanata dönüşebileceğini gösteren nadir bir örnektir. Bu durum, sporun, sanatın ve siyasetin Osmanlı sarayında iç içe geçişli sosyal dinamikleri yansıtılmaktadır. Klasik Osmanlı edebiyatı ve sanat tarihi çalışmaları, genellikle dinsel veya mitolojik motiflere odaklanırken, bu bulgu, güncel ve popüler bir rekabetin dahi sanat içinde yer bulabildiğini ortaya koyma alanında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Topkapı Sarayı Cephane Meydanı'nda yer alan duvar resimlerindeki temsiller, Lahanacılar ve Bamyacılar rekabetinin, kutsal eklenen değerlerden dünyevi olana geçişte bir kültürel köprüleme işlevini düşündürmektedir. Bu sembolik askeri gücün (ciritin askeri talim kökeni) sanat yoluyla estetikleştirilmesi sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Özgün Katkı

Bu çalışma, Lahanacılar ve Bamyacılar rekabetinin, Osmanlı İmparatorluğu'nda spor kültürünün toplumsal dinamikleriyle ne denli iç geçiş gösteren benzersiz bir örnektir. Elde edilen bulgular arasında, sporun bir eğlence

veya eğitim aracı düzeyinde, kültürel kimlik oluşturma, toplumsal taraf tutma ve siyasi meşruiyet kazanma aracı olarak görülebildiği görülmektedir.

Makalenin özgün katkısı, geleneksel spor tarihinin aksine, bu rekabetin somut, kalıcı ve estetik temsillerini disiplinler arası bir yaklaşımla (spor tarihi, sanat tarihi, ikonografi ve mimari miras) analiz etmesidir. Çalışma, geleneksel bir spor rekabetinin sembollerinin, maddi kültür ve edebiyatın nasıl kültürel miraslar olarak yaşatıldığını ve aktarıldığını ortaya koyarak, sporun toplumsal bir motif olarak sürekliliğini kanıtlamaktadır.

Bu örnekler, kültürel üretim ve miras politikası disiplinlerine, kültürel değerlerin sadece büyük olaylar ve kişilerin etrafında değil, aynı zamanda toplumun coşkuyla sahiplendiği popüler rekabetler ve spor faaliyetleri boyunca da korunduğunu ve korunduğunu kanıtladığını önemli bir bilimsel katkı sağlıyor.

Kaynakça

- Akyüz, K. (2011). İlhâmî (III. Selim) Divanı'nda Kış Tasvirleri ve Bir Mazmun Olarak Lahana.Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (16).
- Ayverdi, E.H. (1970). İstanbul Külliyyatı: İstanbul'da Osmanlı Devri Mezar Taşları. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Baykal, İ. H. (1953). Enderun Mektebi Tarihi. İstanbul: İstanbul Fetih Derneği.
- Baykara, T. (2005). Eski Türk Sporları. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Denel, S. (2000). Türk Resim Sanatında Spor Konusu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dingeç, E. (2011). Osmanlı Saraylarında Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar.Millî Folklor , 23 (89), 78-86.
- Eldem, SH (1984). Türk Bahçeleri. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- Erdoğan, A. (1941). İstanbul Nişan Taşları ve Kitabeleri. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Evliya Çelebi. (1999a, 1999b, 2001). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. (Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, C.X.
- Gül, M., Yüksel, A. ve Güven, O. (2018). Padişah Cirit Bindi! (Cirit Sporunu İcrâ Eden ve Destekleyen Osmanlı Sultanları) Spor Bilimleri Araştırma Dergisi, 3 (1), 145-163.
- Gültekin, M.A. (2015). Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Simgeler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gültekin, N. (2015). Yıldız Sarayı Külliyesi ve Kasr-ı Dilküşa'nın Tarihi Gelişimi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güven, Ö. (1999). Türk Spor Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalcık, H. (2006). Osmanlı Uygarlığı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1989). Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi - Cilt: 2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, A. (1995). Osmanlı Devleti'nde Spor. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karcıoğlu, U. (2017). Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızdan Atlı Cirit Oyunu,Anasay Dergisi, (2), 167-198.
- Kunter, H. (1938). Topkapı Sarayı'nda Nişan Taşları.Mimar, (8), 39-43.
- Kuru, N. (2009). Eski Türk Sporlarından Cirit ve Bugünkü Durumu.Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (39).

- Kutluay, AS (2018). Osmanlı'da At ve Cirit Oyunları: Kültürel Bir Analiz. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özdemir, N. (2010). Geleneksel Türk Sporları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1971). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I. İstanbul: MEB.
- Tokalak, K. (2006). III. Selim: Lahanacım! . İstanbul: Boyut Yayınları.
- Turan, Ş. (1990). Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Görüntüler. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yenisoy, O. (2008). Osmanlı Şiirinde Cirit Oyunu.Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi.
- Yıldız, D. (2002). Çağlarboyu Türklerde Spor. İstanbul: TeleBasım.